

Kazalo – Contents

JUBILEJI – ANNIVERSARIES

- Srečko Reher, *Nekatere postaje, ki so zaznamovale življenjsko pot, dejavnosti in ustvarjalne izzive Vekoslava Grmiča (Ob 100-letnici njegovega rojstva)* 5

RAZPRAVE – STUDIES

- Franc Čuš, *Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič (The cultural and spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged)* 21
- Marko Jesenšek, *Slovenski jezik od Slomška do Grmiča (Slovenian language from Slomšek to Grmič)* 39
- Avguštin Lah, *Teološki in bivanjski poudarki v nekaterih razpravah Vekoslava Grmiča (Theological and existential emphases in some of the disquisitions of Vekoslav Grmič)* 59
- Peter Kovačič Peršin, *Pomen Grmičeve socialne misli in delovanja (The importance of the social thinking and actions of Grmič)* 77
- Marjan Žnidarič, *Zgodovinski spisi škofa dr. Vekoslava Grmiča s posebnim poudarkom na narodnoosvobodilni borbi 1941–1945 (Historical writings of Bishop Dr. Vekoslav Grmič with special emphasis on the national liberation struggle 1941–1945)* 99
- Srečko Reher, *Revija Znamenje v Grmičevem ustvarjalnem opusu (The Znamenje journal as part of the creative oeuvre of Grmič)* 110

Vincenc Rajšp, <i>Vekoslav Grmič v vrsti slovenskih duhovnikov, ki so se ukvarjali s slovenskimi protestanti 16. stoletja</i> (Vekoslav Grmič in the line of Slovenian priests who have researched Slovenian Protestants of the 16th century)	140
Fanika Krajnc-Vrečko, <i>Grmičev dialoški duh v pokoncilskem ekumenizmu</i> (The dialogical spirit of Grmič in post-conciliar ecumenism)	167
Tone Peršak, <i>Tragičnost položaja in delovanja pomožnega škofa dr. Vekoslava Grmiča</i> (The tragedy of the situation and actions of Dr. Vekoslav Grmič, the auxiliary bishop).....	178
Janko Bohak, <i>Teoretične osnove poskusa izoblikovanja psihološkega profila škofa dr. Vekoslava Grmiča</i> (The theoretical basis of the attempt to create a psychological profile of Bishop Dr. Vekoslav Grmič)	193
Igor Černe, <i>Dr. Vekoslav Grmič skozi oči svetovnonazorske ateistke</i> (Vekoslav Grmič through the eyes of a world-view atheist)	220
Rudi Rizman, <i>Kaj si dolgujejo predniki, mi in zanamci?</i> (What do our ancestors, we, and our descendants owe each other?).....	228

ZAPISI – NOTES

<i>Grmičevo leto</i>	245
Matija Remše, <i>Nekaj kratkih prebliskov spomina na škofa Grmiča</i>	255

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

Srečko Reher, <i>In memoriam – prireditve in zapisi o humanistu škofu dr. Vekoslavu Grmiču po njegovi smrti</i>	261
Marjan Toš, <i>Vekoslav Grmič – škof pričevalec</i>	273

Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič

Franc Čuš*

Potrijeno – Accepted: 16. 10. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:908(497.4-18)

Franc Čuš: Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 21–38

V prispevku Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič, avtor predstavlja kulturne, verske, izobraževalne, gospodarske, narodnostne in politične elemente, ki so vplivali na tako bogat intelektualni potencial okolja, v katerem se je rodil, v njem odraščal in se vanj vedno znova vračal.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, Prleške Atene, Dragotinci, versko življenje.

1.02 Review article
UDC 929Grmič V.:908(497.4-18)

Franc Čuš: The cultural and spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 21–38

In article 'The cultural-spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged', the cultural, religious, educational, economic, ethnic, and political elements that influenced the rich intellectual potential of the environment in which he was born, grew up, and kept returning to are being introduced.

Keywords: Vekoslav Grmič, Prleške Atene, Dragotinci, religious life.

* **Franc Čuš**, profesor zgodovine in geografije, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, Prešernova ulica 32, 9240 Ljutomer, franc.cus@gfml.si

Kovačič, Fran, Ljutomer, zgodovina sreza in trga. Maribor: Zgodovinsko društvo, 1926.

Pahič, Stanko, K predslovenski naselitvi Slovenskih goric in Pomurja. Maribor: Založba Obzorja, 1968.

Pozabljeno v predalih 2. Ljutomer: Zavod za kulturo in izobraževanje, OE knjižnica, 2001.

Rihtarič, Ivan, Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950. Pretetinac: Letis, d. o. o., 2018.

Štefan, Anja, O pastirčku in debeli uši. Ljubljana: Slovenska knjiga, 2000.

Videm ob Ščavnici – ob desetletnici osvoboditve. Ljubljana: Pripravljalni odbor za proslavo 10-letnice osvoboditve Videm ob Ščavnici, 1955.

KULTURNO-DUHOVNO OKOLJE, IZ KATEREGA JE IZŠEL DR. VEKOSLAV GRMIČ

Povzetek

Le Bog ve, katere so neštete določnice – zgodovinske, kulturne, verske, socialne, geopolitične, krajsinske, podnebne, morda tudi genetske, ki so omogočile, da iz Slovenskih goric, to je gričevja med Muro in Dravo, posebej pa še iz njihovega vzhodnega dela, znanega kot Prlekija, izhaja za slovenski narod in tudi širše tako veliko število pomembnih posameznikov. V zadnjem obdobju se za enega izmed centrov tega bogatega intelektualnega izvora, Svetega Jurija ob Ščavnici, uveljavlja poimenovanje Prleške Atene. Vsekakor na mestu stoji razmišljanje Edvarda Kocbeka, ki v prispevku Kdo sem? leta 1974 razmišlja: »Doma sem iz tistega dela Slovenskih goric, ki mu pravimo Prlekija. Moj rojstni kraj Sv. Jurij ob Ščavnici je prav središče prleškega trikotnika Radgona–Ljutomer–Ptuj; obdan je z vencem baročnih cerkva, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. Vasi imajo lepa imena, Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. Tod je vodila s Ptuja rimska cesta proti Blatnemu jezeru, po njej sta hodila sveta brata Ciril in Metod v Rim in nazaj. Pokrajina je zaključena in mehkega obzorja, skoraj zasanjana, ljudje pa družni in šaljivi, daleč od večjih mest, zato pa blizu Nemcev, Madžarov in Hrvatov. Proti vzhodu odprti nemir je ohranil našo domišljijo in bistrost, iz jurjevškega okoliša se je zadnje stoletje izšolalo v Varaždinu in Mariboru nad sto duhovnikov in razumnikov, tu so doma Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, moja neposredna sosedica sta dr. Anton Korošec in Bratko Kreft, nekoliko dalje je dom škofa dr. Vekoslava Grmiča. Širša okolica je dala Dajnka in Antona Krempla, Stanka Vraza in Frana Miklošiča, Ksavra Meška, Janka Šlebingerja in Antona Kovačiča, dr. Antona Trstenjaka, slikarja Trstenjaka in Košarja, v novejšem času pa Antona Slodnjaka in Stanka Cajnkarja.«²⁴

V prispevku Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič, predstavljam kulturne, verske, izobraževalne, gospodarske, narodnostne in politične elemente, ki so vplivali na tako bogati intelektualni potencial okolja, v katerem se je rodil, v njem odraščal in se vanj vedno znova vračal dr. Vekoslav Grmič.

²⁴ Kocbek, E., »Kdo sem?«, v: Svoboda in nujnost. Pričevanja, Celje: Mohorjeva družba, 1974, str. 169–289.

THE CULTURAL AND SPIRITUAL ENVIRONMENT FROM WHICH DR VEKOSLAV GRMIČ EMERGED

Summary

God only knows what are the countless determinants – historical, cultural, religious, social, geopolitical, landscape, climatic, perhaps even genetic – that have made it possible for Slovenske gorice, i.e., the hills between the Mura and the Drava rivers, and especially the eastern part of it, known as Prlekija, to produce such a large number of important individuals for the Slovene nation and beyond. In recent times, one of the centres of this rich intellectual origin, Sveti Jurij ob Ščavnici, has been known as Prleške Atene (Athens of Prlekija). It is certainly worth mentioning the thoughts of Edvard Kocbek, who in his article *Kdo sem?* (*Who am I?*) in 1974 reflected: 'I am originally from that part of Slovenske gorice which we call Prlekija. My birthplace, Sv. Jurij ob Ščavnici, is the very centre of the Prlekija triangle Radgona-Ljutomer-Ptuj; it is surrounded by a wreath of Baroque churches, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. The villages have beautiful names: Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. This is where the Roman road led from Ptuj to Lake Balaton and from here the holy brothers Cyril and Methodius went on pilgrimage to Rome and back. The landscape is closed and gentle, almost dreamy, and the people are friendly and humorous, far away from the larger towns, but close to the Germans, Hungarians and Croats. The restlessness towards the east has preserved our ingenuity and wisdom, and more than a hundred priests and intellectuals have been educated in the last century in Varaždin and Maribor from the Sveti Jurij ob Ščavnici region; this is the home of Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, my immediate neighbours are Dr Anton Korošec and Bratko Kreft, and a little further away is the home of Bishop Dr Vekoslav Grmič. Dajnko and Anton Krempel, Stank Vraz and Fran Miklošič, Ksavr Mešek, Janko Šlebinger and Anton Kovačič, Dr Anton Trstenjak, the painters Trstenjak and Košar, and, more recently, Anton Slodnjak and Stank Cajnkar are all from the surrounding area.'

In the article *The cultural-spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged*, I introduce the cultural, religious, educational, economic, ethnic, and political elements that have influenced the rich intellectual potential of the environment in which Dr Vekoslav Grmič was born, grew up and kept returning to.

DAS KULTURELLE UND GEISTIGE UMFELD, AUS DEM DR. VEKOSLAV GRMIČ STAMMT

Zusammenfassung

Nur Gott weiß, welche unzähligen Faktoren – historische, kulturelle, religiöse, soziale, geopolitische, landschaftliche, klimatische, vielleicht sogar genetische – es ermöglicht haben, dass Slovenske gorice, d.h. die Hügel zwischen den Flüssen Mur und Drau, und insbesondere der östliche Teil der Region, der als Prlekija bekannt ist, eine so große Anzahl wichtiger Persönlichkeiten für die slowenische Nation und darüber hinaus hervorgebracht hat. In jüngster Zeit ist eines der Zentren dieses reichen geistigen Ursprungs, Sveti Jurij ob Ščavnici, als Prleške Atene (Athen von Prlekija) bekannt geworden. Es ist sicherlich angebracht, die Gedanken von Edvard Kocbek hervorzuheben, der in seinem Artikel *Kdo sem?* (*Wer bin ich?*) im Jahr 1974 reflektierte: „Ich bin in dem Teil des Gebirges Slovenske gorice zu Hause, den wir Prlekija nennen. Mein Geburtsort, Sv. Jurij ob Ščavnici, ist das Zentrum des Prlekija-Dreiecks Radgona-Ljutomer-Ptuj; er ist umgeben von einem Kranz

barocker Kirchen, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. Die Dörfer haben schöne Namen, Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. Hier führte die römische Straße von Ptuj zum Plattensee (Balaton) und von hier pilgerten die heiligen Brüder Cyril und Methodius nach Rom und wieder zurück. Die Landschaft ist geschlossen und sanft, fast verträumt, und die Menschen sind freundlich und scherzhaft, weit weg von den größeren Städten, dafür aber nahe den Deutschen, Ungarn und Kroaten. Die Unrast in Richtung Osten hat unseren Einfallsreichtum und unsere Klugheit bewahrt und mehr als hundert Priester und Intellektuelle sind im letzten Jahrhundert in Varaždin und Maribor aus dem Kreis Sveti Jurij ob Ščavnici ausgebildet worden; Dies ist die Heimat von Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, meine unmittelbaren Nachbarn sind Dr. Anton Korošec und Bratko Kreft, und etwas weiter weg ist das Haus von Bischof Dr. Vekoslav Grmič. Aus der weiteren Umgebung stammen Dajnko und Anton Krempel, Stank Vraz und Fran Miklošič, Ksavr Mešek, Janko Šlebinger und Anton Kovačič, Dr. Anton Trstenjak, die Maler Trstenjak und Košar, und in jüngerer Zeit Anton Slodnjak und Stank Cajnkar.“

In meinem Artikel Das kulturelle-spirituelle Umfeld, aus dem Dr. Vekoslav Grmič stammt, stelle ich die kulturellen, religiösen, bildungsbezogenen, wirtschaftlichen, ethnischen und politischen Elemente vor, die das reiche intellektuelle Potenzial des Umfelds beeinflusst haben, in dem Dr. Vekoslav Grmič geboren wurde, aufwuchs und in das er immer wieder zurückkehrte.

Slovenski jezik od Slomška do Grmiča

Marko Jesenšek*

Potrjeno – Accepted: 3. 11. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 811.163.6:929Grmič V.

Marko Jesenšek: Slovenski jezik od Slomška do Grmiča. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 39–58

V razpravi avtor predstavlja Grmičev odnos do slovenskega jezika, vzgoje in izobraževanja, kot ga je spoznal ob »srečevanjih« s Slomškom, nato pa ga je preslikal v »svoje« 20. stoletje, tako da ga je notranje doživel in zaznal njegovo trajno duhovno pomembnost za samobitnost Slovencev ter mu pripisal nadčasovne vrednote.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, Anton Martin Slomšek, slovenski jezik, vzgoja in izobraževanje, sporazumevanje, jezik – misel.

1.01 Original Scientific Article
UDC 811.163.6:929Grmič V.

Marko Jesenšek: Slovenian language from Slomšek to Grmič. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 39–58

In this discussion, the author presents Grmič's attitude towards the Slovenian language, upbringing, and education, as he came to know it during his "encounters" with Slomšek, and then mapped it onto "his" 20th century, so that he experienced it inwardly and perceived its lasting spiritual significance for the Slovenes' self-determination, and attributed timeless values to it.

Keywords: Vekoslav Grmič, Anton Martin Slomšek, Slovene language, upbringing and education, communication, language-thought.

* akad. prof. dr. Marko Jesenšek, SAZU, Novi trg 3, 1000 Ljubljana, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, marko@jesensek.si

Marko JESENŠEK, 2020: Majniška deklaracija in slovenski jezik (1917–1989–2020). *Anton Korošec in sto let Majniške deklaracije*. Ur. Marko Jesenšek. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča. 179–207.

Marko JESENŠEK, 2020a: Prekmurski knjižni jezik in narečje. »*Mi vsi živeti ščemo*«. *Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice*. Ur. Peter Šitih, Atila Kovacs, Kornelija Ajlec. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 524–564.

Marko JESENŠEK, 2021: Kremplov vpliv na oblikovanje slovenskega knjižnega jezika. *Deroči vrelec Antona Krempla*. (Zora, 141). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. 13–68.

Marko JESENŠEK, 2021a: *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika*. (Zora, 145). Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

Marko JESENŠEK, 2022: Malonedeljsko čitalništvo in slovenski jezik. *Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji*. (Zora, 146). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 7–39.

Marko JESENŠEK, 2022: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. 1. izd. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 1 spletni vir. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=83536>, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-Z82VQTBE>,

Franc KOVAČIČ, 1928: *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat.

OGNJIŠČE, 2009 = Blaženi Slomšek in dve obletnici. <https://revija.ognjisce.si/iz-vsebine/priloga/2320-blazeni-slomsek-in-dve-obletnici> Dostopno 7. 10. 2023.

Anton Martin SLOMŠEK, 1838: *Tri pridige o jeziku. III Dolžnost svoj jezik spoštovati*. <https://nl.ijs.si/e-zrc/slomsek/html/slomsek-sl3.html#sl3o.48> Dostopno 7. 10. 2023.

Marjan TURNŠEK, 2012: Govor nadškofa Turnška na občinski proslavi ob obletnici predstavitve škofijskega sedeža. *Katoliška cerkev v Sloveniji – Uradna spletna stran Slovenske škofovske konference*. <https://katoliska-cerkev.si/govor-nadskofa-turnska-na-obcinski-proslavi-ob-obletnici-predstavitve-skofijskega-sedeza> Dostopno 7. 10. 2023.

Rafko VALENČIČ, 2010: *Osnove pastoralne teologije* (Zbirka Teologija za laike, Družina 2). Ljubljana: Družina.

SLOVENSKI JEZIK OD SLOMŠKA DO GRMIČA

Povzetek

Grmiča pri razmišljanju o slovenskem jeziku, vzgoji in izobraževanju niso obremenjevala čustva in pretirana vznesenost, značilna za pojmovanje jezika in naroda sredi 19. stoletja, ko se je v pomladi narodov izenačilo slovensko jezikovno vprašanje z nacionalnim v enačbi: jezikovna enotnost = državotvornost. *Slomškovo prebujanje slovenske narodne zavesti* v Mariboru, (jezikovne) odmeve revolucionarnega leta 1848, ki jih je dodatno nadgradil program Zedinjene Slovenije, je vendar ustrezno prenesel v sredino 20. stoletja in jih povezal z dogodki med NOB ter Slomškovimi mislimi v *narodovih preizkušnjah 20. stol.*

Izvirno Grmičevo razumevanje jezika izhaja iz *Slomškove misli za naš čas*, ki jo je vključil v svoje razumevanje slovenstva in suverenosti *slovenskega naroda v vsakem izmed nas*; pri tem je ves čas opozarjal na nasprotja med *vero in nevero* in se skliceval na temeljno

poslanstvo jezika, tj. na pravilno sporazumevanje, ki mora potekati *v duhu dialoga*, saj *za človeka gre. Moja misel je torej iskanje resnice* – Grmič je tako vzpostavil enačbo za 21. stoletje: jezik = misel. *Ne pozabimo*, če nam vzamejo slovenski jezik, nam vzamejo »misel«, nas izslovenijo in naredijo za Neslovence.

SLOVENIAN LANGUAGE FROM SLOMŠEK TO GRMIČ

Summary

When considering the Slovenian language, education, and upbringing, Grmič did not have the same emotional attachment and exaggerated enthusiasm that were typical of the 19th century. At that time, during the Spring of Nations, the Slovenian linguistic issue was equated with the national one in the equation: linguistic unity = state-formation. Slomšek's awakening of Slovenian national consciousness in Maribor, the echoes of the revolutionary year of 1848, which were developed by the programme of the United Slovenia, were appropriately transposed to the middle of the 20th century and connected with the events during the National Liberation Front and Slomšek's thoughts in the nation's trials of the 20th century.

Grmič's understanding of language is rooted in Slomšek's ideas on Slovene nationhood and the sovereignty of the Slovene nation. He believed that language is a fundamental tool for proper communication and dialogue, and that it is essential for carrying out the mission of truth-seeking. Grmič emphasized that the use of language should be a means of promoting understanding and cooperation among people, while also acknowledging the contradictions between faith and unbelief. For him, language and thought are inseparable, and the loss of one would mean the loss of the other. My thought, therefore, is the search for truth – Grmič thus established an equation for the 21st century: language = thought. Therefore, the preservation of Slovene language is crucial in maintaining our identity as Slovenians. Let us not forget that if they take away our Slovene language, they take away our "thought", we risk being dehumanized and losing our sense of belonging.

DIE SLOWENISCHE SPRACHE VON SLOMŠEK BIS GRMIČ

Zusammenfassung

Die Gedanken von Grmič über die slowenische Sprache, Erziehung und Bildung waren nicht von den Emotionen und der übermäßigen Euphorie belastet, die für die Auffassung von Sprache und Nation in der Mitte des 19. Jahrhunderts typisch waren, als im Völkerfrühling die slowenische Sprachfrage mit der nationalen Frage in der Gleichung gleichgesetzt wurde: sprachliche Einheit = Staatsbildung. Das Erwachen des slowenischen Nationalbewusstseins durch Slomšek in Maribor, die (sprachlichen) Anklänge an das Revolutionsjahr 1848, die durch das Programm des Vereinigten Sloweniens weiterentwickelt wurden, wurden jedoch passenderweise in die Mitte des 20. Jahrhunderts verlegt und mit den Ereignissen während der Nationalen Befreiungsfront und dem Denken von Slomšek in den Bewährungsproben der Nation des 20. Jahrhunderts verbunden.

Das ursprüngliche Sprachverständnis von Grmič entstammt dem Denken von Slomšek für unsere Zeit, das er in sein Verständnis der slowenischen Nationalität und der Souveränität der slowenischen Nation in jedem von uns einfließen ließ. Dabei machte er immer wieder auf die Widersprüche zwischen Glaube und Unglaube aufmerksam und verwies auf die grundlegende Aufgabe der Sprache, d.h. die richtige Kommunikation, die im Geiste des

Dialogs erfolgen muss, weil es um den Menschen geht. Meine Gedanken sind also von der Suche nach der Wahrheit geprägt – Grmič stellte damit eine Gleichung für das 21. Jahrhundert auf: Sprache = Denken. Wir sollten nicht vergessen, dass, wenn man uns die slowenische Sprache wegnimmt, man uns das „Denken“ wegnimmt, uns entmenschlicht und uns zu Nicht-Slowenen macht.

Teološki in bivanjski poudarki v nekaterih razpravah Vekoslava Grmiča

Avguštin Lah*

Potrijeno – Accepted: 6. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:27-1

Avguštin Lah: Teološki in bivanjski poudarki v nekaterih razpravah Vekoslava Grmiča. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 59–76

Razprava se osredotoča na obravnavo o temeljnih antropoloških in teoloških vidikih v človekovih osebnih in občestvenih bivanjskih razsežnostih, kot sledijo iz Grmičevih raziskav. Na vero kot osebni odnos do skrivnostnega, transcendentnega in imanentnega, troedinega Boga ljubezni in odpuščanja, ki po Jezusu Kristusu v Svetem Duhu v zgodovini božjega ljudstva, ki je Cerkev, odrešuje vse ljudi in vse stvarstvo, da bi se uredničilo eshatološko stanje, ko bo »vse v Bogu« in »Bog v vsem«.

Ključne besede: človek, vera, iskanje Boga, Bog ljubezni, osvoboditev, odrešenje, božje ljudstvo, Cerkev

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Grmič V.:27-1

Avguštin Lah: Theological and existential emphases in some of the disquisitions of Vekoslav Grmič. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 59–76

This disquisition focuses on the discussion on the fundamental anthropological and theological aspects in the human personal and communal dimensions of existence as they emerge from the research of Grmič. On faith as a personal relationship to the mysterious, transcendent, and immanent, triune God of love and forgiveness who, through Jesus Christ in the Holy Spirit in the history of the people of God, which is

* Upokojeni izr. prof. dr. Avguštin Lah, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta v Ljubljani z Enoto v Mariboru.

the Church, redeems all human beings and all creation in order to bring about the eschatological state of “all in God” and “God in all”.

Keywords: man, faith, search for God, God of love, liberation, salvation, people of God, Church

Grmič sega v svojem bogatem ustvarjalnem opusu izrazito na filozofska, teološka, cerkveno-družbena, ekumenska in druga področja raziskovanja in razpravljanja. Iz njegove bogate dediščine bom omenil le nekatere specifično teološke teme, ki imajo ne le teoretični pomen, ampak tudi globoko bivanjsko vrednost ter sporočilnost in se naposled lahko dotikajo vsakega človeka, sploh pa vernika v Cerkvu. Predmet naslednjega prispevka bodo vprašanje vere, Boga, odrešenja in Cerkve, tako kot jih dojema Grmič. V času, ki ga nekateri označujejo za »po krščanski«, ko se spreminja tudi paradigma Cerkve v luči sinodalnega dogajanja, so – tako se zdi – te teme lahko še posebej aktualne. Predstavljenih bo nekaj poudarkov, ki jih zasledimo v Grmičevih spisih.

VERA, TEMELJNA RAZSEŽNOST BIVANJA

Osrednja, če ne temeljna tema, ki se vedno znova pojavlja v Grmičevih spisih in razpravah, je prav gotovo vera. To kaže na domnevo, da se je v svojem osebnem življenju srečeval z njenim spremljajočim pojavom in izzivom, to je nevero. Prav tako se je v socialističnem družbenem sistemu soočal in bil izzivan z deklariranim ateizmom na osnovi marksistično-leninistične ideologije, ki si je nadevala naziv »napredni« in »znanstveni« svetovni nazor in vključevala doktrinalno in praktično propagando v smislu odkritega boja proti vernikom in religioznim institucijam. To je bil ustroj tako imenovanega borbenega ateizma, ki je imel za cilj zatrtje in izkoreninjenje osebne vere in religije kot družbenega pojava. Sem sodi kot izziv tudi globalna klima kot posledica sekularizacije, ki se je vse boj prevešala v sekularizem. Skratka, teoretični in praktični ateizmi različnih oblik so bili – tako se zdi – osnovni motiv njegovih razprav o veri. Nekoliko tudi morda dejstvo, da je kot profesor na fakulteti predaval med drugimi predmeti tudi traktat *De fide – O veri*, v katerem je skušal utemeljiti tako verovanje kot tudi vsebino vere.

Grmič veliko razpravlja o antropoloških temeljih vere oziroma verovanja in o njenih osebnih, individualnih izvorih ter praktičnem osebnem in družbenem ter cerkvenem izražanju. V tem pogledu govori o veri kot življenjskem stilu oziroma življenjskem slogu.¹

¹ Osebna vera in institucionalna vera, v: *Izzivi in odgovori*, 58.

- Grmič, Vekoslav. 1981. Življenja iz upanja: razprave in razmišljanja. Ljubljana: ZKD.
- Grmič, Vekoslav. 1983. Humanizem problem našega časa. Trst: Tržaški tisk.
- Grmič, Vekoslav. 1986. V duhu dialoga: za človeka gre. Ljubljana: DZS.
- Grmič, Vekoslav. 1992. Kristjani pred izzivi časa. Maribor: ZP.
- Grmič, Vekoslav. 1995. Moja misel: zbirka člankov in razprav. Ljubljana: Unigraf.
- Grmič, Vekoslav. 2000. Izzivi in odgovori. Ljubljana: Unigraf.
- Küng, Hans. 1991. Projekt Weltethos. München: Piper.
- Rahner, Karel. 1997. Hörer des Wortes. V: *Sämtliche Werke* 4. Freiburg-Basel-Wien: Herder.
- Ranke Heinemann, Uta. 2000. Ne in amen: napotilo za verski dvom. Ljubljana: CZ.
- Ratzinger, Josef. 1975. Uvod v krščanstvo. Celje: MD.
- Schillebeecks, Eduard. 1977. Christus und die Christen. Freiburg-Basel-Wien: Herder.
- Schillebeecks, Eduard. 1990. Mensch. Freiburg-Basel-Wien: Herder.

TEOLOŠKI IN BIVANJSKI POUĐARKI V NEKATERIH RAZPRAVAH VEKOSLAVA GRMIČA

Povzetek

Iz bogatega opusa (ki bi ga težko imenovali sistematična teologija) Vekoslava Grmiča, čigar razprave posegajo, tako s teoretičnega kot praktičnega vidika, na mnoga področja osebnega, cerkvenega in družbenega življenja, so/bodo izbrana tista dela in teme, ki izpostavljajo »nove« oziroma sodobne teološke vidike, poglede in razmisleke o bistvenih in pomembnih bivanjskih vsebinah, kot so človek, vera, Bog, Jezus Kristus, Cerkev, osvoboditev, odrešenje in druge. V načinu obravnave in dojemanja posamezne teme in njene vsebine/sporočila se odkriva njegov teološki horizont razumevanja in posredovanja za vsestransko dobro človeka in skupnosti/občestva.

THEOLOGICAL AND EXISTENTIAL EMPHASES IN SOME OF THE DISQUISITIONS OF VEKOSLAV GRMIČ

Summary

From the rich oeuvre (which could hardly be called systematic theology) of Vekoslav Grmič, whose disquisitions, both from a theoretical and a practical point of view, touch on many areas of personal, ecclesial, and social life, the works and topics selected are or will be those that highlight "new" or contemporary theological perspectives, views and reflections on essential and important existential topics such as man, faith, God, Jesus Christ, the Church, liberation, salvation and others. In the way a particular theme and its content/message is treated and perceived, its theological horizon of understanding and intervention for the all-round good of the individual and the community/religious community is revealed.

THEOLOGISCHE UND EXISTENZIELLE AKZENTE IN EINIGEN ABHANDLUNGEN VON VEKOSLAV GRMIČ

Zusammenfassung

Aus dem umfassenden Oeuvre (das man kaum als systematische Theologie bezeichnen kann) von Vekoslav Grmič, dessen Werke sowohl aus theoretischer als auch aus praktischer Sicht viele Bereiche des persönlichen, kirchlichen und gesellschaftlichen Lebens berühren, sind oder werden diejenigen Werke und Themen ausgewählt, die „neue“ oder zeitgenössische theologische Perspektiven, Ansichten und Überlegungen zu wesentlichen und wichtigen existenziellen Themen wie Mensch, Glaube, Gott, Jesus Christus, Kirche, Befreiung, Erlösung und andere aufzeigen. In der Art und Weise, wie ein bestimmtes Thema und dessen Inhalt/Botschaft behandelt und wahrgenommen wird, offenbart sich sein theologischer Verstehens- und Interventionshorizont zum allseitigen Wohl des Menschen und der Gemeinschaft/Allgemeinheit.

Pomen Grmičeve socialne misli in delovanja

Peter Kovačič Peršin*

Potrijeno – Accepted: 14. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:27

Peter Kovačič Peršin: Pomen Grmičeve socialne misli in delovanja. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 77–98

Grmič se je odzival na družbena in še posebej na socialna vprašanja v skladu z naukom 2. vatikanskega koncila in socialne doktrine Cerkve. Zato so očitki o njegovi politizaciji neupravičeni in razgaljajo le moralno vprašljivost in zavračanje cerkvenega nauka njegovih kritikov.

Izhajal je iz teologije zemeljskih stvarnosti, ki naroča, da je dolžnost kristjanov ostvarjati družbene razmere po načelu evangeljske pravičnosti. Kristjanova drža ni umik iz sveta, pač pa delo za dobro človeka tudi za ceno žrtve. Kristjan mora sprejeti avtonomnost sveta kot danost, ki zahteva njegovo prilagoditev. Dialog in sodelovanje sta nujni vrline še posebej pri sodelovanju z ljudmi drugačnih nazorov. Kristjan mora stati v prvih vrstah pri reševanju aktualnih družbenih, še posebej socialnih problemov, ki jih prinašajo neoliberalni kapitalizem, ekološka kriza in globalizacija. Zato je Grmič vodil dialog tako s socialistično družbo kot pozneje s kapitalizmom in ideologijo globalizma. Do konca življenja je ostal branik krščanskih vrednot in človekovega dostojanstva. V tem je njegovo vseživljenjsko sporočilo in vzpodbuda za današnje slovenske kristjane.

Ključne besede: socialni nauk 2. vatikanskega koncila, deklerikalizacija Cerkve, socialna pravičnost, solidarnost kot etika za 21. stoletje, dialog, socializem, neoliberalni kapitalizem, svetovni mir.

* Peter Kovačič Peršin, teolog, slavist in pisatelj ter urednik revije 2000.

1.02 Review article
UDC 929Grmič V.:27

Peter Kovačič Peršin: The importance of the social thinking and actions of Grmič. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 77–98

Grmič responded to societal and especially social issues in accordance with the teaching of the Second Vatican Council and the Church's social doctrine. Therefore, the accusations of his politicisation are unjustified and only expose the moral questionability and rejection of the Church doctrine of his critics.

He referred to the theology of earthly realities, which instructs that it is the duty of Christians to shape social conditions according to the principle of gospel justice. As a Christian, one must not withdraw from the world but rather work for the betterment of humanity, even if it comes at a cost. It is important to accept the autonomy of the world and adapt accordingly. Dialog and cooperation are key virtues, especially when dealing with people who hold different views. A Christian should be at the forefront of addressing current societal issues, particularly those brought about by neoliberal capitalism, the ecological crisis, and globalization. Grmič believed in dialogue with both socialist society and capitalism, and later with the ideology of globalism. Throughout his life, he remained a defender of Christian values and human dignity. This is his lifelong message and encouragement to Slovenian Christians today.

Keywords: social doctrine of the Second Vatican Council, declericalisation of the Church, social justice, solidarity as an ethic for the 21st century, dialogue, socialism, neoliberal capitalism, world peace.

»Težnja po dialogu, ki ga navdihuje ljubezen do resnice, ne izključuje, kar se nas tiče, prav nikogar: ne tistih, ki gojijo velike človeške vrednote, njihovega Začetnika pa ne priznavajo, ne tistih, ki nasprotujejo Cerkvi in jo na različne načine preganjajo.« (CS 92, 5)

»V istem duhu enako priporočamo sodelovanje z vsemi, ki verujejo v Boga, da se pospeši socialna pravičnost, mir in svoboda; da, celo s tistimi, ki sicer ne priznavajo Stvarnika sveta, vendar cenijo človeške vrednote ter pošteno iščejo pravico.« (IM 65)

Ta navodila 2. vatikanskega koncila in Škofovske sinode 1971 so bila temeljno poslanstvo škofovske službe škofa Vekoslava Grmiča. Papež Pavel VI. ga je imenoval za škofa prav z namenom, da pospeši dialog med Cerkvijo in socialističnimi oblastmi v Sloveniji in Jugoslaviji. Oba koncilna papeža Janez XXIII in Pavel VI. sta postavila v ospredje svojega pontifikata ne le prenovno Cerkve pač pa tudi dialog s svetom, še posebej z zahodnim svetom, ki ga je proces sekularizacije odtujeval od krščanstva, in pa s socialističnimi režimi, da bi se omehčal njihov odnos do kristjanov in da bi se ublažile medblokovske sovražnosti. To je treba poudariti, ker Grmičevega javnega, predvsem družbeno angažiranega delovanja ni mogoče pravilno in pravično presojati brez upoštevanja tega dejstva.

razhajanju. Veliki spor o prihodnji podobi Katoliške cerkve in krščanstva se nadaljuje.« (Küng 2005) Grmič je stal v areni te krize krščanstva z upanjem v moč evangeljskega oznanila. Zato je danes enako aktualen, kakor svoj čas. Na nas pa je, da po svojih močeh nadaljujemo njegov trud za prenovo Cerkve. V tem je upanje za prihodnost krščanstva na Slovenskem.

LITERATURA

- Grmič Vekoslav, V duhu dialoga – za človeka gre, DZS, Ljubljana 1986.
- Grmič Vekoslav, Humanizem problem našega časa, Založništvo tržaškega tiska, Trst 1983.
- Grmič Vekoslav, Družba in socialistična morala, Znamenje, 1987.
- Grmič Vekoslav, Poslednji spisi, Založba Unigraf, Ljubljana 2005.
- Grmič Vekoslav, Tvegano iskanje resnice. Misli Vekoslava Grmiča (Izbral Srečko Reher), Znamenje, Petrovče 2013.
- Grmič Vekoslav, Verujoči v izzivih znamenj časa, (uredil Srečko Reher), v tisku.
- Truhlar Vladimir, Pokoncilski katoliški etos, Celje 1967.
- Küng Hans, Projekt Weltethos, Piper, München 1999.
- Küng Hans, Pozabljeni koncil, Concilium 4, 2005.

POMEN GRMIČEVE SOCIALNE MISLI IN DELOVANJA

Povzetek

Grmič se je odzival na družbena in še posebej na socialna vprašanja v skladu z naukom 2. vatikanskega koncila in socialne doktrine Cerkve. Zato so očitki o njegovi politizaciji neupravičeni in razgaljajo le moralno vprašljivost in zavračanje cerkvenega nauka njegovih kritikov.

Osnovne socialne smernice 2. vatikanskega koncila poudarjajo naslednja načela:

- Človek je temeljna vrednota družbe in gospodarskega sistema.
- Dostojanstvo človeka izhaja tudi iz njegovega dela. Zato je človeško dostojanstvo delavca prvenstvena skrb socialne politike (*PKE 55, Svet 67*).
- »Človek ne sme biti le orodje za dobiček ...« (*Svet, 27*)
- »Človeško delo je po vrednosti nad kapitalom.« (*PKE 55, Svet 67*)
- »Enako dostojanstvo oseb zahteva, da pride do bolj človeških in pravičnih življenjskih razmer. Prevelike gospodarske in družbene neenakosti med člani ali narodi ene same človeške družine zbujejo pohujšanje in nasprotujejo socialni pravičnosti, dostojanstvu človeške osebe in tudi družbenemu in mednarodnemu miru.« (*Svet 29*)

Zasebna lastnina mora biti v podrejena skupnim družbenim koristim. »Zasebna lastnina ima po svoji naravi tudi socialni značaj, ki je utemeljen v načelu o skupnostni določenosti dobrin.« (*Svet 71*) »Lastnina je lastniku le toliko lastna, da je hkrati skupna last.« (*PKE, 56*) »Pri uporabljanju zemeljskih dobrin človek na zunanje reči, ki jih ima zakonito v lasti, ne

sme gledati tako, kakor da bi bile samo njegove, temveč mora gledati nanje tudi kot na skupne: v tem pomenu namreč, da morejo koristiti ne le njemu, ampak tudi drugim.« (Svet, 69) Solidarnost je temeljna vrednota socialnih odnosov družbe in mednarodnih odnosov. »Trebalo se je dvigniti nad individualistično etiko.« (Svet, 30) »Vsaka skupnost se mora ozirati na potrebe in upravičene težnje drugih skupnosti ter celo na skupno blaginjo človeške družine.« (Svet, 26)

Grmič je svoje družbene poglede na ta vprašanja pojasnjeval v mnogih razpravah in naslednjih knjigah: Teologija v službi človeka (1975), Iskanje in tveganje (1975), Vprašanja našega časa v luči teologije (1978), Resnica iz ljubezni (1979), Humanizem, problem našega časa (1983), V duhu dialoga – za človeka gre (1986), Družba in socialistična morala (1987).

Izhajal je iz teologije zemeljskih stvarnosti, ki naroča, da je dolžnost kristjanov ostvarjati družbene razmere po načelu evangeljske pravičnosti. Kristjanova drža ni umik iz sveta, pač pa delo za dobro človeka tudi za ceno žrtve. Kristjan mora sprejeti avtonomnost sveta kot danost, ki zahteva njegovo prilagoditev. Dialog in sodelovanje sta nujni vrline še posebej pri sodelovanju z ljudmi drugačnih nazorov. Kristjan mora stati v prvih vrstah pri reševanju aktualnih družbenih, še posebej socialnih problemov, ki jih prinašajo neoliberalni kapitalizem, ekološka kriza in globalizacija. Zato je Grmič vodil dialog tako s socialistično družbo kot pozneje s kapitalizmom in ideologijo globalizma. Do konca življenja je ostal branik krščanskih vrednot in človekovega dostojanstva. V tem je njegovo vseživljenjsko sporočilo in vzpodbuda za današnje slovenske kristjane.

THE IMPORTANCE OF THE SOCIAL THINKING AND ACTIONS OF GRMIČ

Summary

Grmič responded to societal and especially social issues in accordance with the teaching of the Second Vatican Council and the Church's social doctrine. Therefore, the accusations of his politicisation are unjustified and only expose the moral questionability and rejection of the Church doctrine of his critics.

The basic social teachings of the Second Vatican Council emphasise the following principles:

- The human being is the fundamental value of society and the economic system.
- The dignity of the human person also derives from his or her work. Therefore, the human dignity of the worker is a primary concern of social policy (*PKE 55, Svet 67*).
- "The human being must not be a mere tool for profit" (*Svet 27*).
- "Human labour is superior in value to capital." (*PKE 55, Svet 67*).
- "The equal dignity of persons requires that more humane and just conditions of life be brought about. Excessive economic and social inequalities between the members or nations of a single human family are an outrage and are contrary to social justice, the dignity of the human person, and also to social and international peace." (*Svet 29*).

Private property must be subordinated to the common good of society. "Private property also has an intrinsically social character, which is grounded in the principle of the communitarian determination of goods." (*Svet 71*). "Property is only so much the property of the owner that it is at the same time common property." (*PKE, 56*). "In the use of earthly goods, man must not regard the external things which he rightfully possesses as if they were his alone, but must regard them also as common: in the sense that they can benefit not only himself but others as well." (*Svet, 69*).

Solidarity is a fundamental value of social relations in society and international relations. "It is necessary to rise above individualistic ethics." (*Svet*, 30). "Every community must be mindful of the needs and legitimate aspirations of other communities and even of the common welfare of the human family." (*Svet*, 26).

Grmič explained his social views on these issues in many disquisitions and in the following books: *Teologija v službi človeka* (Theology in the Service of Man) (1975), *Iskanje in tveganje* (Search and Risk) (1975), *Vprašanja našega časa v luči teologije* (The Questions of Our Time in the Light of Theology) (1978), *Resnica iz ljubezni* (Truth from Love) (1979), *Humanizem, problem našega časa* (Humanism, the Problem of Our Time) (1983), *V duhu dialoga – za človeka gre* (In the Spirit of Dialogue – It's About the Man) (1986), *Družba in socialistična morala* (Society and Socialist Morality) (1987).

He referred to the theology of earthly realities, which instructs that it is the duty of Christians to shape social conditions according to the principle of gospel justice. As a Christian, one must not withdraw from the world but rather work for the betterment of humanity, even if it comes at a cost. It is important to accept the autonomy of the world and adapt accordingly. Dialog and cooperation are key virtues, especially when dealing with people who hold different views. A Christian should be at the forefront of addressing current societal issues, particularly those brought about by neoliberal capitalism, the ecological crisis, and globalization. Grmič believed in dialogue with both socialist society and capitalism, and later with the ideology of globalism. Throughout his life, he remained a defender of Christian values and human dignity. This is his lifelong message and encouragement to Slovenian Christians today.

DIE BEDEUTUNG DES SOZIALEN DENKENS UND WIRKENS VON GRMIČ

Zusammenfassung

Grmič hat auf gesellschaftliche und insbesondere soziale Fragen im Einklang mit der Morallehre des Zweiten Vatikanischen Konzils und der sozialen Doktrin der Kirche geantwortet. Daher sind die Vorwürfe seiner Politisierung ungerechtfertigt und entlarven nur die moralische Fragwürdigkeit und Ablehnung der kirchlichen Lehre seiner Kritiker.

Die grundlegenden sozialen Morallehren des Zweiten Vatikanischen Konzils unterstreichen die folgenden Prinzipien:

- Der Mensch ist ein Grundwert der Gesellschaft und des Wirtschaftssystems.
- Die Würde des Menschen leitet sich auch von seiner Arbeit ab. Daher ist die Menschenwürde des Arbeiters ein Hauptanliegen der Sozialpolitik (*PKE 55, Svet 67*).
- „Der Mensch darf kein bloßes Werkzeug für den Profit sein ...“ (*Svet 27*).
- „Die menschliche Arbeit ist dem Kapital an Wert überlegen.“ (*PKE 55, Svet 67*).
- „Die gleiche Würde der Menschen erfordert, dass menschlichere und gerechtere Lebensbedingungen herrschen. Übermäßige wirtschaftliche und soziale Ungleichheiten zwischen Mitgliedern oder Völkern einer einzigen Menschheitsfamilie sind ein Gräuel und stehen im Widerspruch zur sozialen Gerechtigkeit, zur Würde des Menschen und auch zum sozialen und internationalen Frieden.“ (*Svet 29*).

Das Privateigentum muss dem Gemeinwohl der Gesellschaft untergeordnet werden. „Das Privateigentum hat auch einen inhärent sozialen Charakter, der im Prinzip der gemeinschaftlichen Bestimmung der Güter begründet ist.“ (*Svet 71*). „Das Eigentum ist nur insoweit Eigentum des Eigentümers, als es zugleich Gemeineigentum ist.“ (*PKE, 56*). „Beim

Gebrauch der irdischen Güter darf der Mensch die äußeren Dinge, die er rechtmäßig besitzt, nicht so betrachten, als ob sie ihm allein gehörten, sondern er muss sie auch als gemeinschaftlich betrachten: in dem Sinne, dass sie nicht nur ihm, sondern auch anderen zugutekommen können.“ (*Svet*, 69).

Solidarität ist ein grundlegender Wert der sozialen Beziehungen in der Gesellschaft und der internationalen Beziehungen. „Man muss sich über die individualistische Ethik erheben.“ (*Svet*, 30) „Jede Gemeinschaft muss auf die Bedürfnisse und legitimen Bestrebungen anderer Gemeinschaften und sogar auf das gemeinsame Wohl der Menschheitsfamilie achten.“ (*Svet*, 26).

Grmič erläuterte seine gesellschaftlichen Ansichten zu diesen Themen in vielen seiner Diskurse und in den folgenden Büchern: *Teologija v službi človeka* (Theologie im Dienste des Menschen) (1975), *Iskanje in tveganje* (Suche und Risiko) (1975), *Vprašanja našega časa v luči teologije* (Die Fragen unserer Zeit im Lichte der Theologie) (1978), *Resnica iz ljubezni* (Wahrheit aus Liebe) (1979), *Humanizem, problem našega časa* (Humanismus, das Problem unserer Zeit) (1983), *V duhu dialoga – za človeka gre* (Im Geist des Dialogs – Es geht um den Menschen) (1986), *Družba in socialistična morala* (Gesellschaft und sozialistische Moral) (1987).

Er ging von einer Theologie der irdischen Realitäten aus, die lehrt, dass es die Pflicht der Christen ist, die gesellschaftlichen Verhältnisse entsprechend dem Prinzip der Gerechtigkeit des Evangeliums zu gestalten. Die Haltung des Christen besteht nicht darin, sich von der Welt zurückzuziehen, sondern sich für das Wohl der Menschen einzusetzen, auch um den Preis von Opfern. Ein Christ muss die Autonomie der Welt als eine Gegebenheit akzeptieren, die seine Anpassung erfordert. Dialog und Zusammenarbeit sind unverzichtbare Tugenden, vor allem im Umgang mit Menschen mit anderen Ansichten. Ein Christ muss bei der Bewältigung der aktuellen gesellschaftlichen und vor allem sozialen Probleme, die der neoliberale Kapitalismus, die Umweltkrise und die Globalisierung mit sich bringen, an vorderster Front stehen. Deshalb stand Grmič sowohl mit der sozialistischen Gesellschaft als auch später mit dem Kapitalismus und der Ideologie des Globalismus im Dialog. Bis zu seinem Lebensende blieb er ein Verfechter der christlichen Werte und der Menschenwürde. Dies ist seine lebenslange Botschaft und Ermutigung für die slowenischen Christen von heute.

Zgodovinski spisi škofa dr. Vekoslava Grmiča s posebnim poudarkom na narodnoosvobodilni borbi 1941–1945

Marjan Žnidarič*

Potrjeno – Accepted: 15. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.04 Strokovni članek
UDK 929Grmič V.:94(497.4)"1941/1945"

Marjan Žnidarič: Zgodovinski spisi škofa dr. Vekoslava Grmiča s posebnim poudarkom na narodnoosvobodilni borbi 1941–1945. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 99–109

V večini zgodovinskih razprav in člankov je škof Grmič posebej izpostavljal moralno moč slovenskega naroda v boju proti potujčevalcem in okupatorjem, ki sega vse od Trubarja, Slomška ter narodnih voditeljev do Maistra. Iz tega izhajata tudi zgodovinski pomen OF (Osvobodilne fronte) in osvobodilnega boja med drugo svetovno vojno. Takratni slovenski odpor proti okupatorjem je označil za pomembno moralno dejanje in eno najpomembnejših in najusodnejših obdobij v dosednji slovenski zgodovini. Odpor leta 1941 je bil zanj dejanje silobrana, do katerega je imel slovenski narod vso pravico in celo moralno dolžnost.

Ključne besede: Trubar, general Rudolf Maister, škof Slomšek, OF, Osvobodilna fronta, nemški okupator, 1941, moralno dejanje, škof Vekoslav Grmič, slovenski narod.

1.04 Professional article
UDC 929Grmič V.:94(497.4)"1941/1945"

Marjan Žnidarič: Historical writings of Bishop Dr. Vekoslav Grmič with special emphasis on the national liberation struggle 1941–1945. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 99–109

In most of his historical disquisitions and articles, Bishop Grmič has particularly emphasised the moral strength of the Slovenian nation in the struggle against the aliena-

* dr. Marjan Žnidarič, muzejski svetnik v pokoju

tors and occupiers, which goes back to Trubar, Slomšek, and the national leaders up to Maister. From this, the historical significance of the OF (Liberation Front) and the liberation struggle during the Second World War is also derived. He described the Slovenian resistance against the invaders at that time as an important moral act and one of the most important and courageous periods in Slovenian history. For him, the resistance in 1941 was an act of self-defence to which the Slovenian nation had every right and even a moral duty.

Keywords: Trubar, General Rudolf Maister, Bishop Slomšek, OF, Liberation Front, German occupier, 1941, moral act, Bishop Vekoslav Grmič, Slovenian nation.

Za uvod nekaj spominskih utrinkov o mojem dolgoletnem sodelovanju s škofom Grmičem. Osebnost sem ga spoznal v drugi polovici šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko smo študenti različnih fakultet ljubljanske univerze z velikim zanimanjem obiskovali predavanja za študente laike, ki so jih imeli nekateri takratni vodilni slovenski teologi. Že takrat me je navdušil s svojo lucidnostjo in prepričljivostjo podajanja, z govorniškimi erosom, zlasti pa s poštenim in odkritim odnosom do drugače mislečih. Tesnejša sodelavca sva postala v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v času mojega direktorovanja mariborski Založbi Obzorja, pri kateri je izhajala zelo odmevna revija »Znamenje«, katere pobudnik in urednik je bil škof Grmič. Spoprijateljila pa sva se ob promocijah njegovih knjig (skoraj v vseh je razčlenjeval tudi svoj odnos do narodove preteklosti), ko smo on kot avtor, jaz kot promotor in Mitja Hribar kot privatni založnik (založba Unigraf) v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in na začetku našega stoletja prekrižarili Slovenijo po dolgem in počez ter se ustavljali pri zamejskih Slovencih v Italiji in Avstriji.

Povsod, kjerkoli se je pojavil škof Grmič s svojo kleno in odločno besedo, ki je vlivala ljudem zaupanje in vero v pravičnejši jutri, smo bili prijateljsko sprejeti.

Večkrat je nastopil kot avtor ali predavatelj tudi na naših muzejskih javnih tribunah v Glazerjevi dvorani Univerzitetne knjižnice Maribor. Pogosto je prihajal tudi k meni v muzej, kjer sva na dolgo in široko premlevala splošno problematiko v naši družbi ter predvsem njen odnos do preteklosti. Skoraj četrto stoletja najinega sodelovanja in druženja je bilo zame velika in bogata šola življenja.

Čeprav škof Grmič po osnovni stroki ni bil zgodovinar – poznamo ga predvsem kot enega vodilnih slovenskih teologov, filozofov in etikov –, je s svojimi zgodovinskimi spisi postavil marsikatero piko na i tudi v takih historičnih dilemah, v katerih so imeli zgodovinarji diametralno nasprotujoča si stališča. Grmič se je z velikim smislom in občutkom za historično analizo in sintezo zgodovinskih dogajanj dotaknil skoraj vseh ključnih problemov oziroma obdobja slovenske zgodovine. Globalno gledano so ga zanimali predvsem

LITERATURA

Marjan Žnidarič: Škof Grmič in NOB; Odnos katoliškega škofa in teologa do slovenskega osvobodilnega boja v letih 1941–1945. Časopis za zgodovino in narodopisje, 10/2016, Letnik: 87, Številka: 4, str. 97–107.

Marjan Žnidarič: Dr. Vekoslav Grmič, BOREC, 2004/LVI, str. 323–326.

Marjan Žnidarič: Škof Grmič- Osemdesetletnik, Znamenja 2003, št. 3–4, str. 154–165.

Marjan Žnidarič: Nekaj razmislekov o Grmičevih zgodovinskih spisih, Znamenje 2005, št. 3–4, str. 14–18.

Marjan Žnidarič: Škof za novo tisočletje, katalog k razstavi, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Maribor 2003, 19. str.

Vekoslav Grmič: Moralne razsežnosti osvobodilnega boja, Moja misel Ljubljana 1995, str. 139–150.

Vekoslav Grmič: Slomškov pomen za današnji čas, Moja misel Ljubljana 1995, str. 153–165.

Vekoslav Grmič: Štajerski duhovniki na braniku severne meje, Moja misel, Ljubljana 1995, str. 187–195.

Vekoslav Grmič: Kocbekova odločitev za OF in njegov krščanski etos, Moja misel, Ljubljana 1995, str. 199–211

Vekoslav Grmič: Govor pri maši za vse žive in mrtve borce, posebej za vse, ki so padli v zadnjih bojih 2. svetovne vojne Izzivi in odgovori (v Evropi) na Poljanah Ljubljana 2000, str. 183–185.

Vekoslav Grmič: Govor pod Ljubeljem ob 54-letnici osvoboditve koncentracijskega taborišča, Izzivi in odgovori, Ljubljana 2000, str. 197–199.

ZGODOVINSKI SPISI ŠKOFA DR. VEKOSLAVA GRMIČA S POSEBNIM POUČENJEM NA NARODNOOSVOBODILNI BORBI SLOVENCEV – NOB 1941–1945

Povzetek

Teologa, humanista, filozofa in etika škofa Grmiča lahko obravnavamo kot enega zadnjih polihistorjev med slovenskimi izobraženci. V svojih javnih nastopih in publiciranih spisih se je loteval praktično vseh področij družbenega dogajanja. Posebno mesto v njegovem ustvarjalnem opusu zavzemajo zgodovinski spisi, v katerih je posebej izpostavljala moralno moč slovenskega naroda v uporabi proti potujčevalcem in okupatorjem. Slovenska narodna in zgodovinska zavest ter uporništvost nas je konec koncev tudi ohranila kot etnično skupnost. Slovenski odpor proti okupatorjem obravnava Grmič predvsem z zornega kota etične dileme, ali je bil odpor nujen ali ne. Brez pomislekov ga označuje kot nujno in visoko moralno dejanje. To je bilo zanj dejanje silobrana, do katerega je imel slovenski narod vsa pravica. Po njegovem mnenju je šlo za samoobrambo v najpristnejšem pomenu besede, saj so okupatorji slovenski narod obsodili na fizično uničenje. Grmič se je temeljito lotil tudi dileme o moralnih razsežnostih osvobodilnega boja in ugotovil, da po okupaciji leta 1941 razen oboroženega odpora proti okupatorjem na druga sredstva, ki bi bila učinkovita za

samoobrambo pred nacističnim in fašističnim nasiljem, sploh ni bilo mogoče misliti. Odločitev Slovencev za oboroženi odpor je bila po Grmičevem mnenju povsem upravičena ter tudi v skladu s katoliškimi moralnimi načeli. Šlo je namreč za nelegitimno oblast in odpor zoper tiranijo v najhujšem pomenu besede. Zato tudi pri večini vernih ljudi (in partizani so bili večinoma verni!) ni bilo dileme o vključitvi v osvobodilni boj. Na Štajerskem je tako storilo tudi precej katoliških duhovnikov. Vernih tudi ni motilo zavestno sodelovanje s komunisti, saj je bil v tedanjem trenutku nacizem s svojimi potujčevalnimi ukrepi mnogo nevarnejši od komunizma. To je ne nazadnje potrdil tudi papež Pij XII., ko je med vojno zadolžil svojega tajnika in ameriške škofe, naj podprejo ameriškega predsednika Roosevelta pri njegovi odločitvi za sodelovanje s Sovjetsko zvezo, ker je bil Hitler takrat veliko nevarnejši sovražnik kot komunistična Sovjetska zveza, torej (po Churchill) »sovražnik mojega sovražnika je moj prijatelj«. Zato so po Grmičevem mnenju postali vsi tisti, ki so sodelovali z okupatorji in se borili zoper OF in partizanstvo, izdajalci lastnega naroda. Takšna odločitev je bila po Grmičevi sodbi povsem nemoralna in za takšno dejanje pred zgodovino ni opravičila.

HISTORICAL WRITINGS OF BISHOP DR. VEKOSLAV GRMIČ WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE 1941–1945

Summary

A special place in his creative oeuvre is occupied by his historical writings, in which he particularly emphasised the moral strength of the Slovenian nation in its resistance against the alienators and occupiers. Slovenian national and historical consciousness and rebellion, after all, is what has preserved us as an ethnic community. Grmič discusses the Slovenian resistance against the invaders primarily from the angle of the ethical dilemma of whether the resistance was necessary or not. He has no hesitation in describing it as a necessary and highly moral act. For him, it was an act of self-defence to which the Slovenian nation had every right. In his view, it was self-defence in the truest sense of the word, because the occupiers had condemned the Slovenian nation to physical destruction. Grmič also thoroughly addressed the dilemma of the moral dimensions of the liberation struggle, concluding that after the occupation in 1941, apart from armed resistance against the occupiers, no other means of self-defence against Nazi and fascist violence could be thought of as effective. In the opinion of Grmič, the decision of the Slovenes to engage in armed resistance was totally justified and also in accordance with Catholic moral principles. It was a question of illegitimate power and resistance against tyranny in the worst sense of the word. That is why most religious people (and the partisans were mostly religious!) had no dilemma about joining the liberation struggle. In Styria, a large number of Catholic priests also did so. Nor did the religious people mind knowingly collaborating with the Communists, because at that moment Nazism, with its alienating measures, was much more dangerous than Communism. This was confirmed, not least, by Pope Pius XII when, during the war, he instructed his secretary and the American bishops to support US President Roosevelt in his decision to cooperate with the Soviet Union, because Hitler was then a far more dangerous enemy than the Communist Soviet Union, i.e. (according to Churchill) “the enemy of my enemy is my friend”. Therefore, according to Grmič, all those who collaborated with the occupiers and fought against the OF and the partisans became traitors to their own nation. Such a decision was, according to Grmič’s judgement, completely immoral and there is no justification for such an act in the eyes of history.

HISTORISCHE SCHRIFTEN VON BISCHOF DR. VEKOSLAV GRMIČ MIT BESONDEREM AUGENMERK AUF DEN NATIONALEN BEFREIUNGSKAMPF IN DEN JAHREN 1941–1945

Zusammenfassung

Der Theologe, Humanist, Philosoph und Ethiker Bischof Grmič gilt als einer der letzten Polyhistoriker unter den slowenischen Intellektuellen. In seinen öffentlichen Reden und veröffentlichten Schriften befasste er sich mit praktisch allen Bereichen der gesellschaftlichen Entwicklung. Einen besonderen Platz in seinem Schaffen nehmen seine historischen Schriften ein, in denen er besonders die moralische Stärke der slowenischen Nation in ihrem Widerstand gegen die Entfremder und Besatzer hervorhob. Das slowenische National- und Geschichtsbewusstsein und die Rebellion sind es schließlich, die uns als ethnische Gemeinschaft erhalten haben. Grmič erörtert den slowenischen Widerstand gegen die Invasoren vor allem aus dem Blickwinkel des ethischen Dilemmas, ob der Widerstand überhaupt notwendig war oder nicht. Er zögert nicht, ihn als einen notwendigen und höchst moralischen Akt zu bezeichnen. Für ihn war es ein Akt von Notwehr, auf die das slowenische Volk jedes Recht hatte. Seiner Ansicht nach war es Selbstverteidigung im wahrsten Sinne des Wortes, denn die Besatzer hatten das slowenische Volk zur physischen Vernichtung verurteilt. Grmič befasste sich auch eingehend mit dem Dilemma der moralischen Dimension des Befreiungskampfes und kam zu dem Schluss, dass nach der Besetzung im Jahr 1941 außer dem bewaffneten Widerstand gegen die Besatzer kein anderes Mittel der Selbstverteidigung gegen die Gewalt der Nazis und der Faschisten als wirksam angesehen werden konnte. Nach Ansicht von Grmič war die Entscheidung der Slowenen, sich am bewaffneten Widerstand zu beteiligen, voll und ganz gerechtfertigt und entsprach auch den katholischen moralischen Grundsätzen. Es ging um unrechtmäßige Macht und Widerstand gegen Tyrannei im schlimmsten Sinne des Wortes. Daher gab es selbst für die Mehrheit der religiösen Menschen (und die Partisanen waren überwiegend religiös!) keinerlei Dilemma, sich dem Befreiungskampf anzuschließen. In der Steiermark taten dies auch einige katholische Priester. Die Gläubigen störten sich auch nicht an der bewussten Kollaboration mit den Kommunisten, denn zu diesem Zeitpunkt war der Nationalsozialismus mit seinen entfremdenden Maßnahmen viel gefährlicher als der Kommunismus. Dies wurde nicht zuletzt von Papst Pius XII. bestätigt, als er während des Krieges seinen Sekretär und die amerikanischen Bischöfe anwies, US-Präsident Roosevelt in seiner Entscheidung zu unterstützen, mit der Sowjetunion zu kooperieren, denn Hitler war damals ein weitaus gefährlicherer Feind als die kommunistische Sowjetunion, d.h. (nach Churchill) „der Feind meines Feindes ist mein Freund“. Aus diesem Grund wurden nach Ansicht von Grmič all diejenigen, die mit den Besatzern kollaborierten und gegen die OF und die Partisanen kämpften, zu Verrätern an ihrer eigenen Nation. Eine solche Entscheidung war nach dem Urteil von Grmič völlig unmoralisch und es gibt keine Rechtfertigung für eine solche Tat im Angesicht der Geschichte.

Revija Znamenje v Grmičevem ustvarjalnem opusu

Srečko Reher*

Potrijeno – Accepted: 15. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.04 Strokovni članek
UDK 929Grmič V.:070.48

Srečko Reher: Revija Znamenje v Grmičevem ustvarjalnem opusu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 110–139

Ustanovitev in vsebinska naravnost revije Znamenje, ki so jo ustanovili trije osrednji takratni katoliški intelektualci Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek in Stanko Cajnkar leta 1971, sovpada s številnimi premiki tako na političnem, kulturnem in gospodarskem področju v takratni Jugoslaviji in tudi v Katoliški cerkvi po 2. vatikanskem koncilu. Grmič je v reviji Znamenje sodeloval vse od prve številke do smrti leta 2005. Njen glavni urednik je bil od 17. do 20. letnika, odgovorni urednik od 16. do 20. letnika, vključen pa je bil tudi v njene odbore. V dvainštiridesetih letih izhajanja (od 1971 do 2012) po njegovi zaslugi reviji niso dajali ton samo priznani domači teologi in razumniki – ne oziraje se, ali so verujoči ali neverujoči ali drugače verujoči –, ampak so jo bogatile prevodne razprave vrhunskih svetovnih teologov in znanstvenikov z najrazličnejših področij znanosti, v katerih so kritično presojali tradicionalno teologijo, verske prakse, cerkveno institucionalno vernost, družbeno, politično in kulturno dogajanje v Evropi in po svetu ter odpirale obzorja novih kontekstnih teologij, ki so odgovarjale na konkretna vprašanja v luči vere.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, revija Znamenje, institucionalna vernost, slovensko krščanstvo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, knjižni program »Sodobna misel«.

* Srečko Reher, univ. dipl. teol. in univ. dipl. slov., zadnjih sedem let njega izhajanja glavni in odgovorni urednik revije Znamenje, srecko.reher@guest.arnes.si

1.04 Professional article
UDC 929Grmič V.:070.48

Srečko Reher: The Znamenje journal as part of the creative oeuvre of Grmič. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 110–139

The founding and content focus of Znamenje journal, founded in 1971 by three central Catholic intellectuals of the time, Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek and Stanko Cajnkar, coincided with a number of changes in the political, cultural, and economic spheres of both Yugoslavia at the time and the Catholic Church after the Second Vatican Council. Grmič contributed to Znamenje journal from its first issue until his death in 2005. He was its editor-in-chief from the 17th to the 20th editions, the editor responsible from the 16th to the 20th editions, and was also involved in its committees. During the forty-two years of its publication (from 1971 to 2012), thanks to him, the journal was not only given tone by renowned local theologians and intellectuals – whether believers, non-believers, or otherwise – but was also enriched by the translations of the world's leading theologians and scholars in a wide range of scientific fields, critical assessments of traditional theology, religious practices, the Church's institutional religiosity, social, political and cultural developments in Europe and around the world, and opening up the horizons of new contextual theologies that answered concrete questions in the light of faith.

Keywords: Vekoslav Grmič, Znamenje journal, institutional religiosity, Slovenian Christianity in the 1970s, Sodobna misel (Contemporary Thought) book programme.

POKONCILSKI IZZIVI ZA MLADEGA TEOLOGA

Revija Znamenje so ustanovili leta 1971 trije takratni osrednji katoliški intelektualci Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek ter Stanko Cajnkar in postavili temelje njeni vsebinski zasnovi, ki je bila drugačna od njene predhodnice Nove poti¹.

Ustanovitev revije sovpada tudi z najbolj ustvarjalnim in vsestransko razvejanim obdobjem Grmičevega delovanja, ki se je začelo po njegovem odlično ubranjenem doktoratu na Teološki fakulteti v Ljubljani leta 1961 na temo **Teološka vsebina strahu v eksistencializmu**². Njegova disertacija je predstavljala

¹ Revija Nova pot je bilo interno glasilo Ciril-Metodijskega društva slovenskih duhovnikov (CMD). Njen glavni urednik je bil vse od ustanovitve naprej dr. Stanko Cajnkar (1900–1977), ki je bil dekan Teološke fakultete v Ljubljani od leta 1950 do 1966, ustanovni član Ciril-Metodijskega društva in izredni profesor bibličnih ved na Teološki fakulteti v Ljubljani. V prvi številki je uredništvo na novo ustanovljene revije Znamenje zastavilo S. Cajnkarju nekaj vprašanj in v uvodniku v intervju zapisalo: »Interna društvena revija NOVA POT je pripravila prostor pričujoči javni, širši in okoliščinam ustrežnejši novi reviji Znamenje.« (Znamenje 1 /1971/1, str. 3.) Več pa je o S. Cajnkarju najti v zapisu V. Grmiča Ob odkritju plošče dr. Stanki Cajnkarju v Savcih, 5. maja 1990. (Prim. Iskanje resnice, Založba Unigraf, Ljubljana 1997, str. 194–197.)

² Doktorsko disertacijo Teološka vsebina strahu v eksistencializmu je izdelal pod mentorstvom dr. Janeza Fabijana ter somentorjev dr. Antona Trstenjaka in dr. Antona Strleta. 5.

– -: Pokoncilski katoliški etos, Mohorjeva družba, Celje 1967, 214 strani.

Grmičev zbornik. Ob 75-letnici dr. Vekoslava Grmiča in 30-letnici njegovega škofovskega posvečenja, Znamenje 28(1998) 3–4, 149 strani.

Zbornik – v spomin škofu dr. Vekoslavu Grmiču, Znamenje 35(2005) 3–4, 129 strani.

Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje 33(2003) 3–4, 235 strani.

Vogrinc, Anton: Nostra maxima culpa, Založba Znamenje, Petrovče 1996, str. 162 strani.

Zahrnt, Heinz: Živeti kot da Bog je, Založba Znamenje, Petrovče, str. 212 strani.

Žakelj, Stanko: Kdo manipulira? v: Znamenje 5(1971), str. 256–258.

Žveglič, Hieronim: Vekoslav Grmič – 60 letnik, v: Mohorjev koledar, MD, Celje 1984, str. 129–131.

REVIJA ZNAMENJE V GRMIČEVEM USTVARJALNEM OPUSU

Povzetek

Ustanovitev in vsebinska naravnost revije Znamenje, ki so jo ustanovili trije osrednji takratni katoliški intelektualci Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek in Stanko Cajnkar leta 1971, sovпада s številnimi premiki tako na političnem, kulturnem in gospodarskem področju v takratni Jugoslaviji kot tudi v Katoliški cerkvi po 2. vatikanskem koncilu.

V tem desetletju proti koncu šestdesetih in začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja so se začeli vzpostavljati tudi novi odnosi med jugoslovansko oblastjo in Rimskokatoliško cerkvi: po pogajanjih med Svetim sedežem in Jugoslavijo je junija 1966 sledil podpis protokola, avgusta leta 1970 pa obnovitev diplomatskih odnosov, ki jo je prinesla nova vatikanska politika do komunističnih držav; utiral jo je kardinal Casaroli s sporazumi in misijami v deželah realsocializma; dialog, ki ga je Vatikan začel vzpostavljati s komunističnimi oblastmi, je omogočil, da je bil aprila leta 1968 Vekoslav Grmič imenovan za pomožnega škofa v Mariboru: z njegovim imenovanjem je bil nakazan tudi odnos aktualne oblasti do vernih; nov odnos oblasti do Katoliške cerkve se je odrazil še posebej na znani idrijski okrogli mizi, ki jo je jeseni leta 1968 organiziral Klub mladih na temo *Ali je Bog mrtev?* Na njej sta poleg Vekoslava Grmiča in Janeza Janžekoviča sodelovala še Marko Kerševan in Zdenko Roter.

Ker so se pokazale ugodne družbeno-politične razmere in potrebe, da se po koncilu prevetri tudi Cerkev na Slovenskem, so začeli nekateri takratni intelektualci razmišljati o ustanovitvi nove teološke revije. Tega prepriha v Katoliški cerkvi na Slovenskem tudi po petih letih po koncilu še ni bilo moč čutiti. Še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je slovenska Cerkev tičala globoko v katolicizmu, kakršen se je na Slovenskem oblikoval od srede 19. stoletja naprej. Pretežni del starejših duhovnikov je še vedno ostajal pri »preizkušeni predkoncilski pastoralni praksi«: spodbujanju tradicionalnih pobožnosti in cerkvenosti; ni pa si upal graditi na osebni posameznikovi veri in odgovarjati na vprašanja, ki se verujočemu pojavljajo o njegovi veri ter instituciji in jih ni moč reševati s cenenimi katekizemskimi odgovori in zahtevami le po izpolnjevanju cerkvenopravnih predpisov.

Grmič je v reviji Znamenje sodeloval vse od prve številke, ki so jo izdali leta 1971, in do smrti leta 2005: v njej je objavil v rubriki *Razprave in eseji* 159 besedil, v rubriki *Zapisi* 153 besedil; prispeval je 4 prevode; v rubriki *Ocene* je njegovih 127 ocen književnih del

in 4-krat se je odzval na polemiko. Sprva je v reviji le objavljaj, kasneje pa postal tudi njen urednik: **glavni urednik** je bil od 17. do 20. letnika, **odgovorni urednik** od 16. do 20. letnika; vključen je bil tudi v njene odbore.

Tudi po njegovi zaslugi reviji Znamenje v 42 letih (od 1971 do 2012) izhajanja niso dajali ton samo priznani domači teologi in razumniki – ne oziraje se, ali so verujoči ali neverujoči ali drugače verujoči –, ampak so jo bogatile prevodne razprave vrhunskih svetovnih teologov in znanstvenikov z najrazličnejših področij znanosti, v katerih so kritično presojali tradicionalno teologijo, verske prakse, cerkveno institucionalno vernost, družbeno, politično in kulturno dogajanje v Evropi in po svetu ter odpirale obzorja novih kontekstnih teologij, ki so odgovarjale na konkretna vprašanja v luči vere. Še posebej je treba izpostaviti znano mednarodno revijo *Concilium*, v kateri je objavljaj tudi Grmič.

THE ZNAMENJE JOURNAL AS PART OF THE CREATIVE OEUVRE OF GRMIČ

Summary

The founding and content focus of Znamenje journal, founded in 1971 by three central Catholic intellectuals of the time, Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek and Stanko Cajncar, coincided with a number of changes in the political, cultural, and economic spheres of both Yugoslavia at the time and the Catholic Church after the Second Vatican Council.

In this decade, towards the end of the 1960s and the beginning of the 1970s, new relations between the Yugoslav authorities and the Roman Catholic Church began to be established: negotiations between the Holy See and Yugoslavia were followed by the signing of a protocol in June 1966, and in August 1970 by the renewal of diplomatic relations brought about by the Vatican's new policy towards the communist countries; this was paved by Cardinal Casaroli's agreements and missions to the countries of real socialism; the dialogue which the Vatican began to establish with the communist authorities made it possible for Vekoslav Grmič to be appointed as auxiliary bishop in Maribor in April 1968: his appointment also signalled the attitude of the current authorities towards the faithful; the new attitude of the authorities towards the Catholic Church was reflected especially in the well-known round table in Idrija, organised by the Youth Club in the autumn of 1968, on the topic *Is God Dead?* In addition to Vekoslav Grmič and Janez Janžekovič, Marko Kerševan and Zdenko Roter also took part.

In the aftermath of the Council, some intellectuals in Slovenia recognized the need to create a new theological journal in response to the favorable socio-political climate and the need for enlightenment within the Church. However, even five years after the Council, the Catholic Church in Slovenia had yet to experience any significant changes. By the 1970s, the Slovene Church was still firmly rooted in Catholicism, as it had been since the mid-19th century. The majority of older priests continued to rely on pre-Conciliar pastoral practices, promoting traditional piety and churchmanship. They were hesitant to build upon the personal faith of individuals and address the challenging questions believers have about their faith and the institution. These issues could not be resolved by simplistic catechism answers and mere compliance with ecclesiastical regulations.

Grmič contributed to Znamenje journal from its first issue in 1971 until his death in 2005: he published 159 texts in the Discussions and Essays section, 153 texts in the Notes section; he contributed 4 translations; his 127 reviews of literary works are in the Reviews section; and he responded to the controversy on 4 occasions. In the beginning he only published in the journal, but later on he also became its editor: he was editor-in-chief from the 17th

to the 20th volume, and editor responsible from the 16th to the 20th volume; he was also involved in the journal's committees.

Thanks to him, in the 42 years of its publication (from 1971 to 2012), *Znamenje* has not only been given tone by renowned local theologians and intellectuals – whether believers, non-believers, or otherwise – but has also been enriched by translations by the world's top theologians and scientists from a wide range of scientific fields, critical assessments of traditional theology, religious practices, the Church's institutional religiosity, social, political and cultural developments in Europe and around the world, and opening up the horizons of new contextual theologies that answered concrete questions in the light of faith. Particular mention should be made of the well-known international journal *Concilium*, where Grmič also published.

DIE ZEITSCHRIFT ZNAMENJE ALS TEIL DES KREATIVEN OEUVRES VON GRMIČ

Zusammenfassung

Die Gründung und der inhaltliche Charakter der Zeitschrift *Znamenje*, die 1971 von drei der führenden katholischen Intellektuellen jener Zeit, Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek und Stanko Cajnkar, gegründet wurde, fiel mit einer Reihe von Veränderungen im politischen, kulturellen und wirtschaftlichen Bereich sowohl im damaligen Jugoslawien als auch in der katholischen Kirche nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil zusammen.

In diesem Jahrzehnt, gegen Ende der 1960er und Anfang der 1970er Jahre, kam es zur Aufnahme neuer Beziehungen zwischen den jugoslawischen Behörden und der Römisch-Katholischen Kirche: Auf die Verhandlungen zwischen dem Heiligen Stuhl und Jugoslawien folgte im Juni 1966 die Unterzeichnung eines Protokolls und im August 1970 die Erneuerung der diplomatischen Beziehungen im Zuge einer neuen Politik des Vatikans gegenüber den kommunistischen Ländern, die durch die Abkommen und Missionen von Kardinal Casaroli in den Ländern des Realsozialismus vorbereitet wurde. Der Dialog, den der Vatikan mit den kommunistischen Behörden aufzunehmen begann, ermöglichte die Ernennung von Vekoslav Grmič zum Weihbischof in Maribor im April 1968: Seine Ernennung war auch ein Zeichen für die Haltung der derzeitigen Behörden gegenüber den Gläubigen; die neue Haltung der Behörden gegenüber der katholischen Kirche spiegelte sich vor allem in dem wohlbekannten Runden Tisch in Idrija wider, den der Jugendclub im Herbst 1968 zum Thema *Ist Gott tot?* organisierte. Neben Vekoslav Grmič und Janez Janžekovič nahmen auch Marko Kerševan und Zdenko Roter daran teil.

Da die gesellschaftspolitische Situation günstig war und die Notwendigkeit einer Neuorientierung der Kirche in Slowenien nach dem Konzil offensichtlich wurde, begannen einige Intellektuelle der damaligen Zeit über die Gründung einer neuen theologischen Zeitschrift nachzudenken. Auch fünf Jahre nach dem Konzil war dieser Wandel in der katholischen Kirche in Slowenien noch nicht zu spüren. Selbst in den 1970er Jahren war die slowenische Kirche noch tief im Katholizismus verwurzelt, wie sich dieser in Slowenien seit Mitte des 19. Jahrhunderts entwickelt hatte. Der Großteil der älteren Geistlichen hielt immer noch an der „bewährten vorkonziliaren pastoralen Praxis“ fest: Sie förderten die traditionelle Frömmigkeit und das kirchliche Leben, wagten es aber nicht, auf dem persönlichen Glauben des Einzelnen aufzubauen und die Fragen zu beantworten, die sich für den Gläubigen in Bezug auf seinen Glauben und seine Institution stellen und die nicht durch bloße Katechismusantworten und die Forderung nach der Einhaltung kirchlicher Vorschriften gelöst werden können.

Grmič hat von der ersten Ausgabe im Jahr 1971 bis zu seinem Tod im Jahr 2005 für die Zeitschrift *Znamenje* publiziert: 159 Texte in der Rubrik Diskussionen und Aufsätze, 153 Texte in der Rubrik Notizen; er steuerte 4 Übersetzungen bei; seine 127 Rezensionen literarischer Werke sind in der Rubrik Rezensionen zu finden; und er hat 4-mal auf die Kontroverse geantwortet. Anfangs publizierte er nur in der Zeitschrift, später wurde er ihr Herausgeber: er war Chefredakteur vom 17. bis zum 20. Jahrgang und verantwortlicher Redakteur vom 16. bis zum 20. Jahrgang; außerdem wirkte er auch in den Komitees der Zeitschrift mit.

Dank ihm wurde die Zeitschrift *Znamenje* in den 42 Jahren ihres Erscheinens (von 1971 bis 2012) nicht nur von renommierten einheimischen Theologen und Intellektuellen – ob gläubig, ungläubig oder andersgläubig – geprägt, sondern auch durch Übersetzungen von weltweit führenden Theologen und Wissenschaftlern aus einer Vielzahl von Fachgebieten bereichert, in welchen kritisch diskutiert wurde, was die traditionelle Theologie, die religiösen Praktiken, die institutionelle Religiosität der Kirche, die sozialen, politischen und kulturellen Entwicklungen in Europa und auf der ganzen Welt betrifft, und in welchen neue kontextuelle Theologien, die konkrete Fragen im Lichte des Glaubens beantworten, die Horizonte erweitern. Besonders erwähnenswert ist die bekannte internationale Zeitschrift *Concilium*, in der Grmič auch veröffentlichte.

Vekoslav Grmič v vrsti slovenskih duhovnikov, ki so se ukvarjali s slovenskimi protestanti 16. stoletja

Vincenc Rajšp*

Potrjeno – Accepted: 26. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:274(497.4)«15«

Vincenc Rajšp: Vekoslav Grmič v vrsti slovenskih duhovnikov, ki so se ukvarjali s slovenskimi protestanti 16. stoletja. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 140–166

Prispevek obravnava doprinos Vekoslava Grmiča k razumevanju reformacije ter njihovih glavnih protagonistov Primoža Trubarja in Martina Luthra. Grmičevo delo je uvrščeno v vrsto slovenskih katoliških duhovnikov, ki so pisali o slovenski reformaciji od začetka 19. stoletja dalje.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, reformacija, protestantizem, Primož Trubar, Martin Luther.

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Grmič V.:274(497.4)«15«

Vincenc Rajšp: Vekoslav Grmič in the line of Slovenian priests who have researched Slovenian Protestants of the 16th century. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 140–166

This article discusses the contribution of Vekoslav Grmič to the understanding of the Reformation and its main protagonists Primož Trubar and Martin Luther. The work of Grmič is included among the works of Slovenian Catholic priests who wrote about the Slovenian Reformation from the beginning of the 19th century onwards.

Keywords: Vekoslav Grmič, Reformation, Protestantism, Primož Trubar, Martin Luther.

* dr. Vincenc Rajšp, Slovenski inštitut na Dunaju, Avstrija, vincenc@rajsp.si

SCHINDLING Anton: Das Ende der Reichskirche – Verlust und Neuanfang. V: Kontinuität und Innovation um 1803: Säkularisation als Transformationsprozeß; Kirche, Theologie, Kultur, Staat. Rolf Decot, Mainz am Rain 2005, str. 69–92.

SCHMIDT Georg: Die frühneuzeitliche Idee »Deutsche Nation«: Mehrkonfessionalität und sekuläre Werte. V: Haupt Heinz-Gerhard (Hg.), Nation und Religion in der deutschen Geschichte. Campus-Verlag, Frankfurt/Main 2001, str. 33–67.

SILLEM Karl Hieronymus Wilhelm: Primus Truber der Reformator Krain 's. Blässing 1861.

SLOMŠEK Anton Martin: Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva. V: Drobčinice, XVI. letnik 1862, str. 71–79.

ŠAFARIK Jozef, *Slovanský zeměvid*. Praha, 1842.

ŠEGULA Andrej, *Trubarjev odnos do Luthra, Calvina in Zwinglija. V: Edo ŠKULJ (ur.), Primož Trubar. Simpozij v Rimu – 26. Celjska Mohorjeva družba, Celje 2009.

TOPORIŠIČ Jože: Adam Bohorizh, Arcticae horulae succisivae (1584). Zimske urice proste. Prevod in spremna beseda Jože Toporišič. Maribor: Obzorja 1987.

TRAUNER Karl: Konfessionalität und Nationalität. Die evangelische Pfarrgemeinde Marburg/Maribor im 19. Und 20. Jahrhundert. Böhlau Verlag, Wien 2019.

TURK Josip, Vpliv protestantizma na slovenski narod – (V spomin na 400 letnico sklicanja tridentinskega koncila) V: Revija Katoliške akcije, 21/1942, štev. 5–8, str. 123–139.

Elektronski viri

<https://www.luther2017.de/martin-luther/geschichte-geschichten/der-wurf-mit-dem-tintenfass/index.html>, vpogled 2. 9. 2023.

Rainer Henrich: Heinrich Bullinger, Wider die schwarzen Künste (1571), vpogled 2. 9. 2023.

Benko, Josip (1889–1945) – Slovenska biografija (slovenska-biografija.si), vpogled 2. 9. 2023.

Guillaume Farel – Wikipedia, vpogled 2. 9. 2023.

Michael Servetus – Wikipedia, vpogled 2. 9. 2023.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Reformationstag>, vpogled 2. 9. 2023.

VEKOSLAV GRMIČ V VRSTI SLOVENSКИH DUHOVNIKOV, KI SO SE UKVARJALI S SLOVENSКИMI PROTESTANTI 16. STOLETJA

Povzetek

Vekoslav Grmič se je vključil v vrsto raziskovalcev slovenskih duhovnikov o reformaciji in protestantizmu v jubilejnem letu 500-letnice rojstva Martina Luthra leta 1983 in odtlej domala do svoje smrti objavljal razprave s tega področja. Posvečal se je teološkim vprašanjem, ki pa jih ni mogoče obravnavati zunaj zgodovinskega dogajanja, kar predpostavlja poznavanje in upoštevanje tega dogajanja. Prispevek uvršča Grmiča kot razisko-

valca – duhovnika v vrsto slovenskih duhovnikov, ki so od izida slovnice Frana Metelka *Lehrgebäude der slowenischen Sprache* leta 1825 naprej v svojih slovninah in zgodovinskih delih obravnavali pomen slovenskih protestantov za slovensko literaturo in kulturo. Za 19. stoletje sta značilni dve obdobji. Prvo je čas mirnih odnosov s protestantizmom kljub poudarjanju, da je šlo za odpad od prave (katoliške) vere, ki se zaključi s Slomškovo »spravo s slovenskimi protestanti« leta 1862 v Drobtnicah. Temu je sledilo obdobje naraščajočih nasprotij v času nacionalnih bojev vse do konca prve svetovne vojne, obdobje odnosa slovenskih katoliških duhovnikov do »nemškega protestantizma«, čeprav so tudi v tem času nastajala dela s pozitivnim poudarkom. Tem »mednacionalnim« nasprotjem so se od konca 19. stoletja naprej pridružili še znotrajslovenski »klerikalno-liberalni« pogledi na slovensko reformacijo. Vekoslav Grmič se z vplivom »nacionalnih« nasprotij na slovensko reformacijo ni ukvarjal; glede »klerikalno-liberalne« je pritegnil slednjim. Svoje gledanje je gradil na osnovi spremenjenega odnosa do protestantizma v Katoliški cerkvi po Drugem vatikanskem koncilu in na osnovi sodobnih nemških katoliških teologov in zgodovinarjev; ostal pa je zvest dotedanjim kritikam razmer v Cerkvi 16. stoletja in predvsem kritiki protireformacije.

VEKOSLAV GRMIČ IN THE LINE OF SLOVENIAN PRIESTS WHO HAVE RESEARCHED SLOVENIAN PROTESTANTS OF THE 16TH CENTURY

Summary

Vekoslav Grmič was one of the many Slovenian researchers who studied the Reformation and Protestantism during the 500th anniversary of Martin Luther's birth in 1983. From that time until his death, he continued to publish his work in this field. Grmič's focus was on theological issues that cannot be understood without knowledge of the historical developments and an appreciation for them. This article positions Grmič as a researcher and priest in the line of Slovenian priests who, since the publication of Fran Metelko's grammar *Lehrgebäude der slowenischen Sprache* in 1825, have emphasized the importance of Slovenian Protestants to Slovenian literature and culture. The 19th century can be divided into two periods. The first was characterized by peaceful relations with Protestantism, despite the emphasis on apostasy from the true (Catholic) faith, culminating in Slomšek's "Reconciliation with the Slovene Protestants" in 1862 in Drobtnice. The second period was marked by growing contradictions during the national struggles until the end of the First World War, with Slovenian Catholic priests taking negative attitudes towards "German Protestantism". However, some positive works were also produced during this period. From the end of the 19th century onwards, these "international" contradictions were joined by intra-Slovenian "clerical-liberal" views of the Slovenian Reformation. While Grmič did not explore the influence of "national" contradictions on the Slovenian Reformation, he did draw attention to the "clerical-liberal" contradictions. Grmič based his views on the changed attitude towards Protestantism in the Catholic Church after the Second Vatican Council and on contemporary German Catholic theologians and historians. Nevertheless, he remained faithful to previous critiques of the situation in the Church in the 16th century, especially regarding the Counter-Reformation.

VEKOSLAV GRMIČ UNTER DEN SLOWENISCHEN GEISTLICHEN, DIE SICH MIT DEN SLOWENISCHEN PROTESTANTEN AUS DEM 16. JAHRHUNDERT BESCHÄFTIGTEN

Zusammenfassung

Vekoslav Grmič trat 1983 im Jubiläumsjahr des 500. Jahrestages von Martin Luthers Geburt in die Reihen der slowenischen Geistlichen ein, die über die Reformation und den Protestantismus forschten, und von da an bis zu seinem Tod veröffentlichte er immer wieder Beiträge zu diesem Thema. Er widmete sich theologischen Fragen, die nicht außerhalb historischer Ereignisse betrachtet werden können und somit die Kenntnis und Betrachtung dieser Ereignisse voraussetzten. Der gegenständliche Beitrag stellt Grmič als forschenden Priester in die Reihe slowenischer Priester, die sich seit der Veröffentlichung der Grammatik *Lehrgebäude der slowenischen Sprache* von Fran Metelko im Jahr 1825 in ihren Grammatiken und historischen Werken mit der Bedeutung der slowenischen Protestanten für die slowenische Literatur und Kultur befassten. Das 19. Jahrhundert ist von zwei Perioden geprägt. Vorerst einer Zeit friedlicher Beziehungen zum Protestantismus, trotz der Betonung, dass es sich um eine Abkehr vom wahren (katholischen) Glauben handelte, die mit der „Versöhnung mit den slowenischen Protestanten“ von Slomšek im Jahr 1862 in Drobtinice endete. Darauf folgte eine Zeit wachsender Widersprüche während der nationalen Kämpfe bis zum Ende des Ersten Weltkriegs, der Haltung der slowenischen katholischen Priester gegenüber dem „deutschen Protestantismus“, wobei auch in dieser Zeit Werke mit einer positiven Ausrichtung entstanden sind. Zu diesen „internationalen“ Gegensätzen gesellten sich ab Ende des 19. Jahrhunderts innerslowenische „klerikal-liberale“ Ansichten zur slowenischen Reformation. Vekoslav Grmič befasste sich nicht mit dem Einfluss „nationaler“ Antagonismen auf die slowenische Reformation, sondern berief sich hinsichtlich der „klerikal-liberalen“ auf diese. Er baute seine Sichtweise auf der Grundlage der veränderten Haltung gegenüber dem Protestantismus in der katholischen Kirche nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil und auf der Grundlage zeitgenössischer deutscher katholischer Theologen und Historiker auf, blieb aber den bisherigen Kritiken an der Situation der Kirche im 16. Jahrhundert und insbesondere der Kritik an der Gegenreformation treu.

Grmičev dialoški duh v pokoncilskem ekumenizmu

Fanika Krajnc-Vrečko*

Potrijeno – Accepted: 29. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:27-675

Fanika Krajnc-Vrečko: Grmičev dialoški duh v pokoncilskem ekumenizmu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 167–177

Razprava osvetljuje Grmičev dialoški duh, ki se kaže med drugim tudi v njegovem razumevanju ekumenizma in iskanju poti v ekumenskem dialogu. Ekumenizem sprejema kot možnost dialoga in komunikacije med predstavniki drugih krščanskih cerkva kot enakovrednimi partnerji, ki jim je skupno iskanje resnice po različnih poteh, vendar k istemu cilju in enemu Bogu.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, ekumenizem, vera, teološka antropologija.

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Grmič V.:27-675

Fanika Krajnc-Vrečko: The dialogical spirit of Grmič in post-conciliar ecumenism. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 167–177

The discussion highlights Grmič's dialogical spirit, which is evident in his views on ecumenism and his efforts towards finding a way forward in ecumenical dialogue. Grmič sees ecumenism as an opportunity for communication and dialogue between representatives of various Christian churches. He believes that everyone involved in the dialogue should be considered as equal partners, sharing the search for truth through different paths, but towards the same goal and the same God.

Keywords: Vekoslav Grmič, ecumenism, faith, theological anthropology.

* **dr. Farnika Krajnc-Vrečko**, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Teološka knjižnica Maribor (upk.), Sokolska ul. 38, 2000 Maribor, fanika.vrecko@gmail.com

- –. 1983a. Temeljni poudarki Luthrove teologije. *Znamenje* 16: 355–362.
- –. 1983b. Pogled sodobnega katoliškega teologa na Luthra. *Znamenje* 16: 501–508.
- –. 1995. »Prinzipien von Trubers theologischen Denken.« *V Ein leben zwischen Leibach und Tübingen. Primus Truber und seine Zeit*, hrsg. Rolf-Dieter Kluge, 251–257. München: Otto Sagner.

Koncilski dokumenti. 1967. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.

Krajnc-Vrečko. 2014. 40 let ekumenskih simpozijev: Maribor 1974 – Maribor 2014. Katalog razstave. Maribor: Teološka knjižnica.

Küng, Hans. 1969. Mut zum ökumenischen Experiment. *Concilium* 5: 249–250.

Lah, Avguštin. 2019. Vekoslav Grmič učitelj resnice in iskalec Resnice v vsestranskem dialogu. *Stoletni sadovi: prispevek dogmatične teologije na stoletnem drevesu Teološke fakultete Univerze v Ljubljani*. (Znanstvena knjižnica 72.) Ljubljana: Teološka fakulteta. 119–144.

Odlok o ekumenizmu 1966. *Koncilski dokumenti 1967*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.

Sveto pismo: slovenski standardni prevod. 1996. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Štrubelj, Zvone. 2021. Po tihem je odšel veliki mislec in humanist Hans Küng. <http://www.svetovnetos.si/potihem-je-odsel-veliki-mislec-in-humanist-hans-kung/> (pridobljeno 2. septembra 2023)

GRMIČEV DIALOŠKI DUH V POKONCILSKEM EKUMENIZMU

Povzetek

Vekoslav Grmič je vnašal s svojo dialoško miselnostjo v slovensko pokoncilsko teologijo s somišljeniki tudi ekumenski duh. Kot večni iskalec resnice je mnoge svoje razprave namenil živetemu ekumenizmu, medtem ko je v opravljanju svoje škofovske in profesorske službe aktivno sodeloval v slovenskem ekumenskem gibanju ter v organizaciji in izvedbi medfakultetnih ekumenskih simpozijev, ki so jih na ozemlju bivše Jugoslavije organizirale teološke fakultete različnih krščanskih cerkva. Kot nesporna avtoriteta svojega časa si je prizadeval za dialog s predstavniki drugih cerkva, saj je verjel, da so različne veroizpovedi samo norme verovanja in kaŕipot k enemu Bogu. Vse pomenijo odločitve za Boga in za Kristusa, človeka pa postavljajo v boŕžo bliŕino in v stik z Bogom, ki se razodeva. V sodobno razumevanje sveta in Cerkve je vnašal teŕnjo po strpnosti in razumevanju vsega, kar imajo krščanske cerkve skupnega, in ne izpostavljanja tega, kar jih ločuje. V tem smislu je gledal tudi na odločilne dogodke narodne zgodovine, ki so povzročili vznik protestantske teologije in reformacije na Slovenskem.

THE DIALOGICAL SPIRIT OF GRMIČ IN POST-CONCILIAR ECUMENISM

Summary

Vekoslav Grmič, with his dialogical mindset, also brought an ecumenical spirit to Slovenian post-conciliar theology with his followers. As an eternal seeker of truth, he devoted many of his discussions to living ecumenism, while in the exercise of his episcopal and

professorial ministry he actively participated in the Slovenian ecumenical movement and in the organisation and execution of inter-faculty ecumenical symposia, which were organised in the territory of the former Yugoslavia by the theological faculties of the various Christian churches. As the undisputed authority of his time, he sought dialogue with representatives of other churches, believing that different denominations were only norms of belief and signposts to the one God. They all imply a decision for God and for Christ, and they place man in the presence of God and in contact with God who reveals himself. He brought into the modern understanding of the world and of the Church a tendency to tolerance and understanding of all that the Christian churches have in common, rather than emphasising what separates them. In this sense, he also viewed the decisive events of national history that gave rise to Protestant theology and the Reformation in Slovenia.

DER DIALOGISCHE GEIST VON GRMIČ IN DER NACHKONZILIAREN ÖKUMENE

Zusammenfassung

Mit seiner dialogischen Denkweise brachte Vekoslav Grmič mit seinen Anhängern auch einen ökumenischen Geist in die slowenische nachkonziliare Theologie ein. Als unermüdlicher Sucher nach der Wahrheit widmete er viele seiner Diskussionsbeiträge der gelebten Ökumene. In Ausübung seines bischöflichen und professoralen Amtes beteiligte er sich aktiv an der slowenischen ökumenischen Bewegung und an der Organisation und Durchführung von fakultätsübergreifenden ökumenischen Symposien, die auf dem Gebiet des ehemaligen Jugoslawiens von den theologischen Fakultäten der verschiedenen christlichen Kirchen abgehalten wurden. Als unbestrittene Autorität seiner Zeit suchte er den Dialog mit Vertretern anderer Kirchen, in der Überzeugung, dass unterschiedliche Konfessionen nur Glaubensnormen und Wegweiser zu dem einen Gott sind. Sie alle bedingen eine Entscheidung für Gott und für Christus, und sie bringen den Menschen in die Nähe Gottes und in Kontakt mit Gott, der sich offenbart. In das zeitgenössische Verständnis der Welt und der Kirche brachte er eine Tendenz zur Toleranz und zum Verständnis all dessen ein, was die christlichen Kirchen gemeinsam haben, anstatt hervorzuheben, was sie voneinander trennt. In diesem Sinne betrachtete er auch die entscheidenden Ereignisse der nationalen Geschichte, aus denen die protestantische Theologie und die Reformation in Slowenien hervorgingen.

Tragičnost položaja in delovanja pomožnega škofa dr. Vekoslava Grmiča

Tone Peršak*

Potrjeno – Accepted: 14. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.04 Strokovni članek
UDK 929Grmič V.: [94(497.4):27-7]

Tone Peršak: Tragičnost položaja in delovanja pomožnega škofa Dr. Vekoslava Grmiča. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 178–192

Prispevek želi biti interpretacija prizadevanj mariborskega pomožnega škofa dr. Vekoslava Grmiča za dialog med RK cerkvijo in oblastjo v Sloveniji od leta 1968 do 1980. Dr. Grmič je bil kot nosilec teh prizadevanj po svoji in po volji papeža Janeza Pavla II. kasneje odrinjen in socialno izoliran, četudi je v javnosti še lahko nastopal. V kontekstu poslanstva, ki si ga je izbral, in glede na gluhost prostora – v katerem je deloval ter nasprotovanju cerkvenih oblasti in ignoranco političnih – je bila njegova usoda tragična in on tragični junak, kar je dojel tudi sam.

Ključne besede: tragičnost, tragični junak, poslanstvo, socialni čut, ocena razmer, Rimsko katoliška cerkev ali RKC, aktualna politika, Zveza komunistov.

1.04 Professional article
UDC 929Grmič V.: [94(497.4):27-7]

Tone Peršak: The tragedy of the situation and actions of Dr. Vekoslav Grmič, the auxiliary bishop. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 178–192

The article aims to interpret the efforts of Dr. Vekoslav Grmič, the Auxiliary Bishop of Maribor, in promoting dialogue between the Roman Catholic Church and the authorities in Slovenia from 1968 to 1980. Despite being a leading figure in these efforts,

* **Tone (Anton) Peršak**, univ. dipl. komparativist in univ. dipl. režiser; pisatelj in esejist ter publicist

Dr. Grmič was later marginalized and socially isolated, both by his own will and by the will of Pope John Paul II. However, he was still able to speak in public. Given the deafness of the environment in which he was active, the ecclesiastical authorities' opposition, and the political authorities' ignorance, his fate was tragic. He was a tragic hero, something which he also realized.

Keywords: tragedy, tragic hero, mission, social sense, assessment of the situation, Roman Catholic Church or RCC, current politics, Union of Communists.

Vera je svoboda; vere ni mogoče širiti in delati zanjo s prisilo, najmanj pa z orožjem. Nekaj takega je izdaja vere; spreminjanje vere v njeno nasprotje je najhujši zločin, še posebej za krščanstvo, kajti svoboda, enakost in bratstvo so krščanske vrednote; in za vsakega velja, da se mora ravnati po svojem prepričanju, tudi za neverujočega, ravnati po tem, kakor mu je dano, da mora spoštovati svojo drugačnost in drugačnost drugega.

Kdor ni zoper nas, je z nami, čeprav je še tako drugačen po svojem prepričanju. Sodelovanje z nevernimi v službi dobrega, človeka je naravnost dolžnost. Sicer pa vsakdo, ki si prizadeva za nekaj dobrega, že služi Bogu, čeprav se tega niti najmanj ne zaveda, in Bog ga naravnost vodi pri njegovem delu.¹

Uvodna opomba: Kot avtor tega razmisleka o željah, delovanju in ciljnih delovanja škofa dr. Vekoslava Grmiča, ki nisem ne teolog ne filozof, temveč komparativist in režiser ter predvsem, kot se najpogosteje predstavim, pisatelj, bom tudi tokrat razmišljal kot literat. Hkrati sem tudi rojak dr. Grmiča in sem, resda veliko kasneje, več let, obiskoval isto osnovno šolo v tedanjem Vidmu, zdaj spet Svetem Juriju ob Ščavnici, in že kot najstnik vsaj nekaj malega slišal in prebral o duhovniku in katoliškem intelektualcu Grmiču, kakor tudi o Antonu Trstenjaku in teologu Janezu Janžekoviču, ga kasneje osebno spoznal in bil, kot mlajši rojak, se mi zdi, tudi deležen njegove pozornosti. To omenjam, ker so vse te okoliščine vplivale na to, da sem, čeprav nisem usposobljen za to, da bi strokovno kompetentno interpretiral, kaj šele ocenjeval njegovo delo s področij teologije in filozofije, vseeno sprejel vabilo na ta simpozij. To pomeni, da je moj prispevek bolj esejistične narave, zasnovan in napisan z literarnega vidika kot interpretacija dogajanja, kar zadeva razmerje med cerkvijo in oblastjo, v središču katerega je bil dr. Grmič kot mariborski pomožni škof zlasti od leta 1968 do leta 1980, kasneje pa, kot pričajo tudi njegovi osebni prijatelji, v bistvu odrinjen in do neke mere socialno izoliran. Tako rekoč kaznovan. Lahko je še predaval in seveda pisal, bil je zaželen sogovornik novinarjev v številnih intervjujih, a dostopa do njegovim potencialom

¹ Vekoslav Grmič *Poslednji spisi, Moja duhovna bilanca, Izzivi in odgovori*, Zal. In Unigraf Ljubljana, 2000 in *Poslednji spisi, Misli o Sodobnosti*, Unigraf, Ljubljana, 2005.

TRAGIČNOST POLOŽAJA IN DELOVANJA POMOŽNEGA ŠKOFA DR. VEKOSLAVA GRMIČA

Povzetek

Prispevek, katerega avtor ni teolog ali filozof, je esejistične narave in interpretira razmerja med cerkvijo in oblastjo v Sloveniji v času, ko je bil mariborski pomožni škof dr. Grmič (1968–1980), kasneje odrinjen in socialno izoliran, četudi se je v javnosti še (lahko) pojavljal (predaval, pisal in objavljajal, dajal intervjuje itd.), kaznovan. Dostopa do potencialom ustrezne vloge in besede v cerkveni hierarhiji ni več imel. Že iz navedenega in iz pričevanj o njem in njegovem delu in seveda iz njegovih pogledov, razvidnih iz njegovih spisov, je mogoče sklepati, da je bil izrazito tragični lik, ki ustreza ne le eni, temveč vsaj dvema od znanih opredelitev tragedije in tragičnega junaka in je, kot tak, s svojim življenjem demantiral predpostavke in teze, da že v 20. stoletju tragedija in tragični junak nista več bila mogoča. Vsekakor pa je na mestu vprašanje, kako kulturna in širša javnost danes gleda na tragedijo in tragične junake, na ljudi, ki se izpostavijo, naj bo v stvarnem ali v »kakor stvarnem« svetlu literarnega dela, in boj za spremembe in svoje cilje izgubijo ter propadejo, kot to ustreza opredelitvi tragičnosti. Gre za vprašanje o krizi humanizma, o neoliberalnem fetišiziranju individualizma ter zavračanju pomena skupnosti in vpetosti posameznika v skupnost ter o odgovornosti za prihodnost.

Avtor meni, da je bil dr. Grmič že kot mlad duhovnik in vse bolj pod vplivom okoliščin, v katerih je živel kot otrok, čeprav so starši vsem otrokom zagotovili dostop do izobraževanja, pod vplivom tedaj še zapostavljenega ruralnega okolja, občutljiv za socialne razmere v okolju in zelo zavzet za izboljšanje razmer in tudi zato, bolj kot je vrhu slovenske RKC ustrezalo, dojemljiv tudi za ključne postavke komunistične ideologije in deklariranih usmeritev oblasti v Jugoslaviji in Sloveniji. Poleg tega je bilo zanj pomembno, da je poznal filozofijo, zlasti eksistencialistično, kar mu je zagotavljalo dodatno širino mišljenja in strpnost v dialogu z drugače mislečimi, tudi z ateisti. Kot papež Pavel VI. je tudi on verjel, da bodo komunistični politični sistemi/države dalj časa trajali in da je dialoga cerkve z oblastmi v dobrobit cerkve in ljudi nujen. Prav zato ga je Pavel VI. imenoval za pomožnega škofa in iz istih razlogov ga je kasneje vatikanska in slovenska cerkvena hierarhija odrinila na stranski tir. Zaradi tega svojega prepričanja in poslanstva, ki ga je dojemal kot svojo življenjsko nalogo, je bil ena naših izrazito tragičnih osebnosti po II. svetovni vojni, kar je tudi sam spoznal in priznal.

THE TRAGEDY OF THE SITUATION AND ACTIONS OF DR. VEKOSLAV GRMIČ, THE AUXILIARY BISHOP

Summary

This essayistic article, written by a non-theologian and non-philosopher, analyzes the relationship between the Church and the authorities in Slovenia during the period of Dr. Grmič's tenure as auxiliary bishop of Maribor from 1968 to 1980. After being marginalized and socially isolated, Dr. Grmič was still allowed to appear in public, such as lecturing, writing, publishing, and giving interviews. However, he was punished and lost access to an appropriate role and voice in the Church hierarchy. Based on the above, as well as on the testimonies about him and his work and, of course, on the views he expressed in his writings, it is possible to conclude that he was a distinctly tragic figure, who corresponds to not only one but at least two of the well-known definitions of tragedy and the tragic hero, and who, as such, by his life, demolished the assumptions and theses that tragedy and the tragic hero were no longer possible already in the twentieth century. However, it is

certainly worth asking how the cultural and wider public today views tragedy and tragic heroes, people who stand out, whether in the real or in the “as real” world of a literary work, and lose their struggle for change and their goals, and fail, as it corresponds to the definition of tragedy. It is a question about the crisis of humanism, about the neoliberal fetishization of individualism and the rejection of the importance of community and of the individual’s involvement in the community, as well as about responsibility for the future.

The author believes that even as a young priest and increasingly influenced by the circumstances in which he lived as a child, although his parents ensured that all children had access to education, Dr Grmič was influenced by the then still disadvantaged rural environment, sensitive to the social conditions in the environment and very committed to improving the situation, and therefore, more than the top of the Slovene Roman Catholic Church was comfortable with, he was also receptive to the key points of the communist ideology and the declared orientations of the authorities in Yugoslavia and Slovenia. Moreover, it was important for him to have a knowledge of philosophy, especially existentialist philosophy, which gave him additional breadth of thought and tolerance in dialogue with dissenters, including atheists. Like Pope Paul VI, he believed that communist political systems/states would last for a long time and that dialogue between the Church and the authorities was necessary for the good of the Church and the people. It was for this reason that Paul VI appointed him an auxiliary bishop, and for the same reasons he was later sidelined by the Vatican and the Slovenian Church hierarchy. Because of his beliefs and his mission, which he regarded as his life’s task, he was one of our most tragic figures after the Second World War, as he himself recognised and admitted.

DIE TRAGIK DER LAGE UND DES HANDELNS VON WEIHBISCHOF DR. VEKOSLAV GRMIČ

Zusammenfassung

Dieser essayistische Artikel, verfasst von einem Nicht-Theologen und Nicht-Philosophen, analysiert die Beziehung zwischen der Kirche und den Behörden in Slowenien während der Amtszeit von Dr. Grmič als Weihbischof von Maribor von 1968 bis 1980. Nachdem er an den Rand gedrängt und gesellschaftlich isoliert worden war, durfte Dr. Grmič immer noch öffentlich auftreten, zum Beispiel Vorträge halten, schreiben, veröffentlichen und Interviews geben. Allerdings wurde er bestraft und verlor den Zugang zu einer geeigneten Position und Stimme in der Kirchenhierarchie. Auf der Grundlage des oben Gesagten sowie der Zeugnisse über ihn und sein Werk und natürlich der Ansichten, die er in seinen Schriften zum Ausdruck brachte, kann man zu dem Schluss kommen, dass er eine ausgesprochen tragische Figur war, die nicht nur einer, sondern mindestens zwei der bekannten Definitionen der Tragödie und des tragischen Helden entspricht und die als solche durch sein Leben die Annahmen und Thesen, dass die Tragödie und der tragische Held bereits im zwanzigsten Jahrhundert nicht mehr möglich seien, zunichte gemacht hat. Dennoch stellt sich die Frage, wie die kulturelle und breitere Öffentlichkeit heute die Tragödie und den tragischen Helden sieht, also jene Menschen, die in der realen oder in der „als real empfundenen“ Welt eines literarischen Werks herausragen und ihren Kampf um Veränderung und ihre Ziele verlieren und scheitern, wie es der Definition der Tragödie entspricht. Es ist eine Frage über die Krise des Humanismus, über die neoliberale Fetischisierung des Individualismus und die Ablehnung der Bedeutung der Gemeinschaft und des Engagements des Einzelnen in der Gemeinschaft sowie über die Verantwortung für die Zukunft.

Der Autor ist der Ansicht, dass Dr. Grmič schon als junger Priester und zunehmend durch die Umstände, in denen er als Kind lebte, beeinflusst wurde. Obwohl seine Eltern dafür sorgten, dass alle ihre Kinder Zugang zu Bildung hatten, war er durch das damals noch benachteiligte ländliche Umfeld geprägt, sensibel für die sozialen Verhältnisse in der Umgebung und sehr engagiert, um die Situation zu verbessern. Daher war er, mehr als der obersten Spitze der slowenischen römisch-katholischen Kirche recht war, auch für die Kernpunkte der kommunistischen Ideologie und die erklärten Ausrichtungen der Behörden in Jugoslawien und Slowenien empfänglich. Darüber hinaus war es für ihn wichtig, Kenntnisse im Fach Philosophie zu haben, insbesondere in der existenzialistischen Philosophie, die ihm zusätzliche gedankliche Weite und Toleranz im Dialog mit Andersdenkenden, einschließlich Atheisten, verliehen. Wie Papst Paul VI. war er der Überzeugung, dass kommunistische politische Systeme/Staaten lange Zeit Bestand haben würden und dass der Dialog zwischen der Kirche und den Behörden zum Wohle der Kirche und des Volkes notwendig sei. Aus diesem Grund ernannte Paul VI. ihn zum Weihbischof, und aus denselben Gründen wurde er später vom Vatikan und der slowenischen Kirchenhierarchie ausgegrenzt. Aufgrund seiner Überzeugungen und seiner Mission, die er als seine Lebensaufgabe ansah, gehörte er zu unseren tragischsten Figuren nach dem Zweiten Weltkrieg, wie er selbst anerkannte und zugab.

Teoretične osnove poskusa izoblikovanja psihološkega profila škofa dr. Vekoslava Grmiča

Janko Bohak*

Potrjeno – Accepted: 15. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:159.92

Janko Bohak: Teoretične osnove poskusa izoblikovanja psihološkega profila škofa dr. Vekoslava Grmiča. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 193–219

Ko sem bil povabljen, da se na simpoziju pridružim tistim, ki jim je bil Vekoslav Grmič na ta ali drugačen način blizu, sem dolgo razmišljal, kako ga naj predstavim s svojega psihološkega in psihoanalitičnega vidika in pri tem presežem svoje spomine in osebne vtise. Pri tem sem se naslonil na psihoanalitika Fritza Riemana in njegovo knjigo *Osnovne oblike strahu*. Druga opora mi je bila njegova doktorska disertacija na temo *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*. Zavedam se, da je to prvi poskus in da si Grmič kot večplastna in izjemna osebnost zasluži še več naslednjih.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, mariborski škof, rdeči škof, disertacija, 2. vatikanski koncil.

1.02 Review article
UDC 929Grmič V.:159.92

Janko Bohak: The theoretical basis of the attempt to create a psychological profile of Bishop Dr. Vekoslav Grmič. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 193–219

When I received an invitation to participate in the symposium with those who were close to Vekoslav Grmič in one way or another, I thought for a long time on how to present him from my own psychological and psychoanalytical perspective, going beyond

* mag. Janko (Ivan) Bohak, klinični psiholog, Honorary Professor, bohakivan@gmail.com

my own memories and personal impressions. In doing so, I referred to the psychoanalyst Fritz Riemann and his book *The Basic Forms of Fear*. Secondly, I took his doctoral dissertation on *The Theological Content of Fear in Existentialism* as a reference. I am well aware that this is merely a first attempt and that Grmič, as a multilayered and extraordinary personality, deserves more to follow.

Keywords: Vekoslav Grmič, Bishop of Maribor, Red Bishop, dissertation, Second Vatican Council.

Težke naloge sem se več let otepal in nazadnje podlegel prijaznim spodbudam prijatelja Srečka Reherja. Seveda mu ne bi uspelo, če me Grmič več desetletij ne bi ogovarjal na različne načine: najprej kot profesor teologije, nato kot sodelavca Pastoralne službe mariborske škofije in škofijskega referenta za študente in izobražence ter več desetletij izhajanja revije Znamenje kot sodelavca. Vmes pa tudi kot direktor Mohorjeve družbe, saj je pri njej izšla večina mojih pisnih izdelkov in prevodov.

Naj omenim nekaj omejitev svojega zapisa v eseju: Dobro desetletje po njegovi smrti je to prvi poskus psihološkega profila izjemnega človeka in poskus povedati kaj o človeku s pomočjo psihoanalitičnih konceptov. Torej z vidika človeka, ki mu je pogled na ljudi in svet obarvalo znanje neke stroke, zlasti pa izkušnje z ljudmi v varni psihoanalitični obravnavi, ki omogoča globljo in večjo intimnost od velike večine prijateljskih in partnerskih odnosov. Katerkoli vede lahko zaobjamejo večino pojavov, ki jih raziskujejo, ne morejo pa zaobjeti izjemnih pojavov. To ne velja le za vede o človeku, marveč tudi za empirične naravoslovne znanosti, kot je fizika – ki temeljijo na predpostavkah, ki jih ne morejo dokazati, kot izkazujejo matematiki. Od tod spoznanje, ki se še ni dovolj trdno zasidrilo v naši zavesti, da so vsa človeška spoznanja subjektivno obarvana. To velja tudi za vse, kar se mi bo zapisalo na naslednjih straneh o Grmiču.

Ljudje, ki so se posvečali razumevanju človeka, so si od nekdaj prizadevali, da bi lahko razvrstili ljudi v skupine ali značajske tipe. Ker so se zavedali povezanosti človekovega telesa in psihe, so bili pozorni tudi na njegovo telo in v njem iskali možne vplive na človekov značaj. Kljub zelo skromnemu poznavanju delovanja njegove telesne notranjosti so menili, da so jih odkrili. Tako so stari Grki na osnovi telesnih sokov razvrstili ljudi v štiri značajske tipe: sangvinik, melanolik, kolerik in flegmatik. Zanimivo je, da se je ta razvrstitev obdržala v psiholoških priročnikih do sodobnega časa, verjetno zaradi zrn resnice, ki jih vsebuje. Če se ozremo v stoletni razvoj psihoanalitične teorije, vidimo, da se je skoraj dosledno posvečala človekovi psihi. Telo je upoštevala predvsem pri razumevanju psihosomatskih motenj in boleznih, v novejšem času pa naletimo na vedno več knjig, ki se fokusirajo na komunikacijo med obema in nas učijo čuječnosti njunih medsebojnih sporočil.

minulega poldruega desetletja ga danes v marsičem laže in bolje razumemo. Zato se ga spominjamo s hvaležnostjo in s človeškim razumevanjem – kot si želimo, da bi se nekoč spominjali nas.

LITERATURA

Grmič, V. (1961). Teološka vsebina strahu v eksistencializmu. Tipkopis v knjižnici Teološke fakultete v Ljubljani in Mariboru.

Grmič, V. (1969). *Med vero in nevero*. Celje: Mohorjeva družba.

Einstein, A. (1955). *Mein Weltbild*. Frankfurt: Im Verlag das goldene Vlies GMBH.

Riemann, F. *Die Grundformen der Angst und die Antimonien des Lebens*. München/Basel: Ernst Reinhardt Verlag. 7. Auflage.

Riemann, F. (1974). *Die Persönlichkeit des Predigers aus tiefenpsychologischer Sicht*. V: Riess, R. *Perspektiven der Pastoralpsychologie*. (str. 152–166.) Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Bohak, J. (1995) *Moja srečanja z ljudmi*. Celje: Mohorjeva družba.

TEORETIČNE OSNOVE POSKUSA IZOBLIKOVANJA PSIHOLOŠKEGA PROFILA ŠKOFA DR. VEKOSLAVA GRMIČA

Povzetek

V uvodu povem, da so ljudje, ki so se posvečali razumevanju človeka, od nekdanj skušali razvrstiti ljudi – tako telesno kot psihološko – v določene skupine ali značajske tipe. Razvrstitev starih Grkov se je ohranila v psiholoških priročnikih do današnjega časa; gotovo zaradi zrn resnice, ki jih vsebuje.

Sodobnega poskusa razvrstitve ljudi se je lotil psihoanalitik Fritz Rieman in jih opisal v knjigi *Osnovne oblike strahu*. Očitno je spoznal, kako pomembno vlogo igra strah za človekov razvoj od rojstva naprej. Danes vemo, da je pomemben že za predrojstveno obdobje: v kakšnem okolju in vzdušju živi njegova mati. To je lepo ubesedil F. Prešeren v pesmi: *Nezakonska mati*. O pomenu strahu za človekovo življenje pa je vedel – morda predvsem na nezavednem nivoju – tudi Grmič in na to temo napisal tudi doktorsko disertacijo *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*.

Največ prostora namenjam opisu oblik strahu v človekovih posameznih razvojnih obdobjih in kako te vplivajo na človekovo nadaljnje življenje. To ilustriram s Kocbekovo pesmijo *Kako bom obstal*:

Najprej si mi bila mlada mati,
naučila si me sladkega tipanja,
oprijemal sem se zemlje in sanj,
obešal sem se na mehki trebuh živali
in se plazil po mladi travi,
preprijemal sem se razne slasti,
varovala si me v igri in hrabrila ...

Posamezne oblike strahu skušam aplicirati – opirajoč se na Riemana – na duhovniške značaje in pri Grmiču poudarim, kako težko bi mu bilo pripisati prevladujočo obliko strahu. Zaključujem z mislijo: »Grmič je bil gotovo človek velike svetlobe. A kjer je močna svetloba, so močne tudi sence. Veliki talenti, s katerimi se človek rodi, niso le velika blagodat, ampak tudi velika hipoteka. To potrjujejo življenja ljudi, ki so pustili za seboj močne sledove. Tudi Grmičevo življenje pušča za seboj močne duhovne sledove. Spominjajmo se ga s hvaležnostjo in s človeškim razumevanjem – kot si želimo, da bi se nekoč spominjali nas.«

THE THEORETICAL BASIS OF THE ATTEMPT TO CREATE A PSYCHOLOGICAL PROFILE OF BISHOP DR. VEKOSLAV GRMIČ

Summary

To begin with, throughout history, individuals seeking to understand human nature have attempted to categorize people into certain groups or character types based on physical and psychological traits. The ancient Greeks developed a classification system that has endured over time due to its accuracy in depicting certain character types. This system has been passed down to us through psychological manuals, certainly because of the grains of truth they contain.

In his book, *Osnovne oblike strahu (The Basic Forms of Fear)*, psychoanalyst Fritz Riemann attempted to classify people, recognizing fear's significance in human development from birth onwards. Today, we are aware that fear is already a vital factor in the prenatal period, influenced by the environment and atmosphere in which a mother lives. F. Prešeren beautifully summed up this idea in his poem *Nezakonska mati (The Unmarried Mother)*. Grmič was also aware of the importance of fear for human life – perhaps especially on an unconscious level – and wrote his PhD thesis on this topic, *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu (The Theological Content of Fear in Existentialism)*.

The main part of the paper is devoted to describing the various forms of fear in a person's individual developmental stages and how these affect the person's later life. I use Kocbek's poem *Kako bom obstal (How shall I be)* to illustrate this:

First you were a young mother to me,
 you taught me the sweetness of touching,
 I clung to earth and dreams,
 hung from the soft bellies of animals
 and crawled through the young grass,
 I sampled a variety of delights,
 you protected my play and encouraged me...

I try to apply the different forms of fear – drawing on Riemann – to priestly characters, and in the case of Grmič I point out how difficult it would be to credit him with a predominant form of fear.

My final thought is: "Grmič was most certainly a man of great light. Yet where the light is strong, so are the shadows. The great talents that one is born with are not only a great blessing, but also a huge burden. The lives of people who have left strong footprints bear witness to this. The life of Grmič has also left strong spiritual traces. Let us remember him with gratitude and with human understanding – as we would like to be remembered one day."

DIE THEORETISCHEN GRUNDLAGEN DES VERSUCHS, EIN PSYCHOLOGISCHES PROFIL VON BISCHOF DR. VEKOSLAV GRMIČ ZU ERSTELLEN

Zusammenfassung

Einleitend sei gesagt, dass Menschen, die sich der Erforschung der menschlichen Natur verschrieben haben, im Laufe der Geschichte versucht haben, die Menschen anhand ihrer physischen und psychologischen Eigenschaften in bestimmte Gruppen oder Charaktertypen einzuteilen. Die alten Griechen haben ein Klassifizierungssystem entwickelt, das sich aufgrund seiner Genauigkeit bei der Darstellung bestimmter Charaktertypen über die Zeit hinweg gehalten hat. Dieses System wurde durch psychologische Handbücher an uns weitergegeben, sicherlich wegen der Körnchen Wahrheit, die sie enthalten.

Ein moderner Versuch, Menschen in Gruppen einzuteilen, wurde vom Psychoanalytiker Fritz Rieman unternommen und in seinem Buch *Osnovne oblike strahu* (Die Grundformen der Angst) beschrieben. Er hat offensichtlich erkannt, welche wichtige Rolle die Angst in der menschlichen Entwicklung von der Geburt an spielt. Heute wissen wir, dass die Angst bereits vor der Geburt eine große Rolle spielt: nämlich bezogen auf die Umgebung und Atmosphäre, in der die Mutter lebt. Dies wird von F. Prešeren in seinem Gedicht *Nezakonska mati* (*Uneheliche Mutter*) wunderschön zum Ausdruck gebracht. Auch Grmič wusste um die Bedeutung der Angst für das menschliche Leben – vielleicht vor allem auf einer unbewussten Ebene – und schrieb seine Doktorarbeit zu diesem Thema: *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu* (*Der theologische Gehalt der Angst im Existenzialismus*).

Der wichtigste Teil meiner Arbeit ist der Beschreibung der verschiedenen Formen von Angst in den einzelnen Entwicklungsphasen eines Menschen gewidmet und wie sich diese auf das spätere Leben des Menschen auswirken. Hierzu nehme ich Kocbeks Gedicht *Kako bom obstal* (*Wie ich bestehen werde*) zur Illustration:

Zuerst warst du mir eine junge Mutter,
du lehrtest mich die Zärtlichkeit der Berührung,
ich klammerte mich an die Erde und die Träume,
hing an den weichen Bäuchen der Tiere
und kroch durch das junge Gras,
ich schnupperte an einer Vielzahl von Genüssen,
du hast mich beim Spielen beschützt und ermutigt.

Ich versuche, die verschiedenen Formen der Angst – in Anlehnung an Riemann – auf Priesterfiguren anzuwenden, und weise im Zusammenhang mit Grmič darauf hin, wie schwierig es wäre, ihm eine vorherrschende Form der Angst zuzuschreiben.

Mein Fazit lautet: „Grmič war zweifellos ein Mann des großen Lichts. Doch wo viel Licht ist, gibt es auch viel Schatten. Die großen Talente, mit denen man geboren wird, sind nicht nur ein großer Segen, sondern auch eine große Bürde. Das Leben von Menschen, die starke Fußspuren hinterlassen haben, legt davon Zeugnis ab. Auch das Leben von Grmič hinterlässt starke geistige Spuren. Wir sollten uns an ihn mit Dankbarkeit und mit menschlichem Verständnis erinnern – so, wie wir selbst eines Tages in Erinnerung bleiben möchten.“

Dr. Vekoslav Grmič skozi oči svetovnonazorske ateistke

Igor Černe*

Potrijeno – Accepted: 15. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 17.035.1

Igor Černe: Dr. Vekoslav Grmič skozi oči svetovnonazorske ateistke. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 220–227

Prispevek je na neki način in memoriam Cvetki Hedžet Tóth, ki je slovenskemu prostoru s svojo humanistično držo vtisnila ogromen pečat. Osnova razprave sta dva pogleda: prvi se navezuje na spominske utrinke – bila je avtorjeva profesorica in mentorica na podiplomskem študiju –, drugi pa na besedila, ki jih je napisala o škofu dr. Vekoslavu Grmiču in so zbrana v zborniku Vekoslav Grmič – Škof pričevalec. Grmič jo je nagovoril: njegove misli so ji bile blizu in izhodišče, da jih razvija naprej. Našla sta se dva iz popolnoma različnih miljejev: tako na človeški ravni kot tudi na akademski. Skupaj sta nagovarjala svet in družbo ter hkrati iz obeh črpala ideje za svoj pogled na svet.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, Cvetka Hedžet Tóth, ateizem, filozofija, humanizem, spomini, toleranca, globalizem.

1.02 Review article
UDC 17.035.1

Igor Černe: Vekoslav Grmič through the eyes of a world-view atheist. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 220–227

In a way, this article serves as a tribute to Cvetka Hedžet Tóth, who made a significant impact in the Slovenian community with her humanistic approach. The discussion is based on two aspects: the first being personal memories of the author, who was

* mag. Igor Černe, Mariborska knjižnica, Rotovški trg 2, igor.cerne@mb.sik.si

mentored by her during his postgraduate studies, and the second being the texts she wrote about Bishop Dr Vekoslav Grmič, which are compiled in the book "Vekoslav Grmič – Bishop Witness". Grmič's thoughts resonated with her, and she used them as a foundation to develop her own ideas. Despite coming from different backgrounds, they connected on a personal and academic level. Together, they addressed societal issues and drew inspiration for their own worldviews.

Keywords: Vekoslav Grmič, Cvetka Hedžet Tóth, atheism, philosophy, humanism, memories, tolerance, globalism.

December prvega leta covida-19 2020 je zaznamovalo še eno negativno sporočilo: 14. decembra sem izvedel, da je umrla dr. Cvetka Hedžet Tóth. Bila je redna profesorica za ontologijo, metafiziko in filozofijo utopistike na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete v Ljubljani ter predstojnica katedre za sistematsko filozofijo, namestnica predstojnika oddelka, članica fakultetne in oddelčne komisije za kvaliteto študija in senatorka na fakulteti (2009–2013) ter podpredsednica Društva visokošolskih profesorjev Univerze v Ljubljani. V svojem širšem znanstvenoraziskovalnem in predavateljskem delovanju je posegala na področja ontologije, metafizike, utopistike, etike in aksiologije. Predavala je na številnih univerzah: na Hebrejski univerzi v Izraelu, ter nemškima: Univerzi v Regensburgu in na Univerzi v Münchnu. Je avtorica številnih člankov, razprav in študij s področij teoretične in praktične filozofije. Objavila je sedem obsežnih knjig: *Spontanost in avtonomnost mišljenja* (1994), *Metafizika čutnosti* (1998), *Med metafiziko in etiko* (2002), *Hermenevtika metafizike* (2008), *Dialektika refleksijskega zagona* (2015), *Materialistično-idealistična zarez* (2015) in *Demaskirajoče tendence* (2018).

Vest o njeni prezgodnji smrti je udarila kot strela z jasnega, saj tega ni pričakoval nihče od nas. Mentoričin glas o premislekih posameznikove umeščenosti v svet je za zmeraj utihnil, ne samo v univerzitetnem okolju, njena dela pa nas nagovarjajo še naprej. Zadnja knjiga *Demaskirajoče tendence*, v kateri izpostavlja problematiko sodobnega časa, kot pravi, je branje, ki nagovori vsakogar, ki se ponaša s svojim humanizmom. Izpostavlja nove potrebe v filozofiji in hkrati opozarja, da se da tudi s toleranco spremeniti etiko. Nagovarja nas, da potrebujemo svetovljansko resnico, ki bo temeljila na priznavanju drugačnosti. Čeprav nas hkrati opozarja, da je mogoče tudi toleranco spremeniti v kaj represivnega in manipulativnega, to je v nekaj, s čimer lahko poteptamo že tako v teh časih »manjvreden« humanizem. Kolikokrat je ponovila, da smo ljudje najprej bitja potreb, na podlagi katerih je potrebno zgraditi človekove pravice. Bila je upornica. »Moja generacija 68,« smo jo lahko slišali nemalokrat vzklikniti v predavalnici, na simpozijih ali zgolj v zavetju prijetne sence ob črni kavi. Ni bila upornica zaradi uporništva samega. Njen upor je imel vsebino in razlog, saj je temeljil na potrebi po pravičnosti in občutku za

VIR

HEDŽET T., C.; KOVAČIČ PERŠIN, P.; REHER, S. (2022): *Vekoslav Grmič, škof pričevalc*, Maribor: Kulturni center Maribor

VEKOSLAV GRMIČ SKOZI OČI SVETOVNONAZORSKE ATEISTKE**Povzetek**

Dr. Cvetka Hedžet Tóth svoje prve spomine na Vekoslava Grmiča naslanja na svoj svetovni nazor, ki je, kot sama pravi, svetovnonazorski ateizem. Kljub tej drži jo je Grmič nagovoril tako, da je takratnim mislecem novega vala vsadil idejo razvijanja lastnega pojma transcendence, ki jo je avtorica od takrat naprej pronicljivo negovala. Kot temeljno držo, ki jo je zaznala pri Grmiču, ne izpostavi teološke naravnosti, temveč upanje kot tisto antropološko počelo, ki je edinstveno človeku. Izpostavlja dialog kot tisti moment, ki lahko povezuje še tako nasprotni pole, ki zadnjih 70 let vedno nevarneje delijo slovenski narod. Razvijanje etike, ki je nad dilemo verujoči – neverujoči ali z Grmičevimi besedami »etika srca, etika ljudi dobre volje«, bi morala biti poglobljena naloga vsakega humanista. Iz takšnih nazorov je, kot sama piše, njena generacija sanjala o ideji organizirane solidarnosti. Ob preizpraševanju sodobnosti, v kateri so zaznali tekmovalni naboj svetovnih razsežnosti, jih je na drugačno pot premisleka popeljal Grmičev namig, da naj si ogledajo misel Hansa Künga in njegov pojem svetovnega etosa. Globalizacija kot takšna je smiselna zgolj, če se dogaja z roko v roki z etizacijo sveta. Obregne se ob fanatizem, ki ga lahko zaznamo, kadar je pri posamezniku prisotna trajna ogorčenost, ki se pojavi ob vsakem stiku s čim drugačnim. Nasproti politizaciji sveta je postavila etizacijo sveta s čutov za odgovornost do sočloveka. Z Grmičem se v svojih delih sprašuje po človekovi transcendentni potrebi, ki ni nujno onstranska, temveč je lahko tudi imanentna. Transcendencija na ravni imanence. S Schopenhauerjem ugotavlja, da svetost ne izhaja iz refleksije, temveč iz narave bivajočega kot takega, iz njegovega najbolj notranjega bistva. Avtorica v svojem delu na zanimiv način prikaže in osvetli relacijo med ateizmom in teizmom ter vprašanje po združljivosti ateizma in nesmrtnosti. Hkrati poda razmišljanja o tem, kako se soočiti s trpljenjem v življenju. Kako ga zaustaviti. Skozi Grmičevo misel je zaznala njegovo priznanje tudi tistim posameznikom, ki se deklarirajo kot ateisti, a so s svojo etično držo do sočloveka po evangelijskem merilu še kako verni. Cvetka Hedžet Tóth je svojo misel in ideje, ki jih je zaznala pri tako globokem mislecju, kot je bil Vekoslav Grmič, povezala s filozofi, ki jih v svojem življenju motrila in raziskovala: Arthur Schopenhauer, Georg Simmel, Friedrich Nietzsche, Max Horkheimer, Paul Tillich, Theodor W. Adorno, Hans Küng. Vsekakor je bila njena želja, ki ji jo je na neki način v srce položil Vekoslav Grmič, etizacija sveta.

VEKOSLAV GRMIČ THROUGH THE EYES OF A WORLD-VIEW ATHEIST**Summary**

Dr. Cvetka Hedžet Tóth's earliest memories of Vekoslav Grmič are rooted in her world-view, which she describes as atheistic. Despite this, Grmič spoke to her in a way that inspired the New Wave thinkers of the time to develop their own concept of transcendence, which Tóth has since thoughtfully nurtured. She highlights the fundamental attitude she observed in Grmič, not as a theological one, but as hope – a uniquely human trait. Tóth believes that dialogue can bring together even the most opposing viewpoints, which have

been dangerously dividing the Slovenian nation for the past 70 years. She argues that developing an ethics that transcends the believer-nonbeliever dilemma, or what Grmič called “the ethics of the heart, the ethics of people of good will,” should be the primary goal of every humanist. Tóth’s generation dreamed of the idea of organized solidarity based on such views. Questioning modernity, in which they perceived a competitive charge of global dimensions, they were led to a different path of reflection by Grmič’s suggestion to look at the thoughts of Hans Küng and his notion of a world ethos. Globalisation as such only makes sense if it goes hand in hand with the ethicalisation of the world. It pokes its nose at the fanaticism that can be detected when there is a persistent indignation in the individual, which arises whenever there is contact with something different. It contrasts the politicisation of the world with the ethisation of the world, with a sense of responsibility towards fellow man. In her works, she and Grmič question the transcendent human need, which is not necessarily other-worldly, but can also be immanent. Transcendence at the level of immanence. With Schopenhauer, she finds that holiness does not derive from reflection, but from the nature of being as such, from its innermost essence. In her work, the author shows and sheds light on the relation between atheism and theism in an interesting way, as well as on the question of the compatibility of atheism and immortality. At the same time, she gives reflections on how to deal with suffering in life. How to stop it. Through Grmič’s thoughts, she also perceived his recognition of those individuals who declare themselves atheists, but whose ethical attitude towards their fellow man is, by the Gospel’s standard, still religious. Cvetka Hedžet Tóth linked her thoughts and the ideas she perceived in such a profound thinker as Vekoslav Grmič to the philosophers she had studied and researched in her life: Arthur Schopenhauer, Georg Simmel, Friedrich Nietzsche, Max Horkheimer, Paul Tillich, Theodor W. Adorno, Hans Küng. Her desire, which was in a way laid at her heart by Vekoslav Grmič, was certainly the ethisation of the world.

VEKOSLAV GRMIČ DURCH DIE AUGEN EINER WELTANSCHAULICHEN ATHEISTIN

Zusammenfassung

Dr. Cvetka Hedžet Tóth stützt ihre ersten Erinnerungen an Vekoslav Grmič auf ihre Weltanschauung, die, wie sie sagt, weltanschaulich atheistisch sei. Trotz dieser Einstellung sprach Grmič so zu ihr, dass er den Denkern der Neuen Welle jener Zeit die Idee einflößte, ihre eigene Vorstellung von Transzendenz zu entwickeln, die die Autorin seither aufschlussreich pflegt. Als Grundhaltung, die sie bei Grmič wahrgenommen hat, hebt sie nicht die theologische Haltung hervor, sondern die Hoffnung als das anthropologische Etwas, das dem Menschen eigen ist. Sie hebt den Dialog als das Moment hervor, das selbst solche gegensätzlichen Pole vereinen kann, die die slowenische Nation in den letzten 70 Jahren immer stärker und gefährlicher gespalten haben. Die Entwicklung einer Ethik, die über dem Dilemma zwischen Gläubigen und Ungläubigen steht, oder mit den Worten von Grmič, „die Ethik des Herzens, die Ethik der Menschen guten Willens“, sollte die Hauptaufgabe eines jeden Humanisten sein. Aus solchen Ansichten heraus träumte ihre Generation, wie sie schreibt, von der Idee der organisierten Solidarität. Indem sie die Moderne hinterfragten, in der sie einen Wettbewerbsdruck von globalem Ausmaß sahen, wurden sie durch die Anregung von Grmič, sich mit dem Denken von Hans Küng und seiner Vorstellung von einem Weltethos zu befassen, auf einen anderen Weg der Reflexion geführt. Die Globalisierung als solche macht nur Sinn, wenn sie mit einer Ethisierung der Welt einhergeht. Sie rempelt den Fanatismus an, der sich in einer anhaltenden Empörung des Einzelnen äußert, die immer dann aufkommt, wenn er mit etwas anderem in

Berührung kommt. Gegen die Politisierung der Welt setzte sie die Ethisierung der Welt mit einem Gefühl der Verantwortung gegenüber den Mitmenschen. In ihren Werken hinterfragt sie zusammen mit Grmič das transzendente menschliche Bedürfnis, das nicht notwendigerweise jenseitig ist, sondern auch immanent sein kann. Transzendenz auf der Ebene der Immanenz. Mit Schopenhauer kommt sie zu dem Schluss, dass die Heiligkeit nicht aus der Reflexion, sondern aus der Natur des Seins an sich, aus seinem innersten Wesen, herrührt. In ihrem Werk zeigt und beleuchtet die Autorin auf interessante Weise die Beziehung zwischen Atheismus und Theismus und die Frage nach der Vereinbarkeit von Atheismus und Unsterblichkeit. Gleichzeitig reflektiert sie darüber, wie man mit dem Leiden im Leben umgehen kann. Wie man es aufhalten kann. Durch die Gedanken von Grmič erkannte sie, dass er auch denjenigen Menschen Anerkennung zollt, die sich selbst als Atheisten bezeichnen, deren ethische Haltung gegenüber ihren Mitmenschen aber nach den Maßstäben des Evangeliums immer noch religiös ist. Cvetka Hedžet Tóth verband ihr Denken und die Ideen, die sie bei einem so tiefgründigen Denker wie Vekoslav Grmič wahrnahm, mit den Philosophen, die sie in ihrem Leben studiert und erforscht hatte: Arthur Schopenhauer, Georg Simmel, Friedrich Nietzsche, Max Horkheimer, Paul Tillich, Theodor W. Adorno, Hans Küng. Ihr Wunsch, der ihr in gewisser Weise von Vekoslav Grmič ans Herz gelegt wurde, war sicherlich die Ethisierung der Welt.

Kaj si dolgujejo predniki, mi in zanamci?

Rudi Rizman*

Potrjeno – Accepted: 15. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 17.035.1

Rudi Rizman: Kaj si dolgujejo predniki, mi in zanamci? Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 228–244

Prispevek se navezuje na moje zadnje srečanje z dr. Vekoslavom Grmičem, ki se je vrtele okoli vprašanja, kaj današnje generacije dolgujejo prednikom in zanamcem. Ključni koncept tega spraševanja se osredotoča na afektivni altruizem, ki nalaga odgovornost vsakokratnih generacij, da svoje moralne in družbene izbire rekalibrirajo z namenom, da služijo dobrobiti tako sedanjih kot tudi prihodnjih generacij. V tem smislu bi se morali znanstveni in politični akterji prizadevati, da namesto nedemokratskim in avtoritarnim distopijam dajo prednost do ljudi in družb prijaznim utopijam.

Ključne besede: efektivni altruizem, predniki in zanamci, prihodnost človeštva, umetna inteligenca, moralne vrednote, utopija in distopija.

1.01 Original Scientific Article
UDC 17.035.1

Rudi Rizman: What do our ancestors, we, and our descendants owe each other? Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 228–244

This article refers to the last meeting I had with Dr. Vekoslav Grmič, which dealt with the question of what today's generations owe to their ancestors and descendants. The key concept of this questioning focuses on affective altruism, which imposes a responsibility on each generation to recalibrate their moral and social choices in order to serve the well-being of both present and future generations. In this sense, scientific and

* zaslužni profesor ddr. Rudi Rizman, Univerza v Ljubljani

political decision-makers should strive to favour people- and society-friendly utopias over undemocratic and authoritarian dystopias.

Keywords: effective altruism, ancestors and descendants, future of humanity, artificial intelligence, moral values, utopia and dystopia.

‘When the present has given up on the future, we must listen for the relics of the future in the unactivated potentials of the past.’

(Mark Fisher, *Postcapitalist desire*, 2021)

Prodorno misel Nobelove nagrajenske Olge Tokarczuk, da živimo v času, ko nimamo izdelane naracije in niti ne jezika, metafore ali točke zrenja za prihodnost, lahko mirno razširimo na nezadostno razumevanja brezčasnih sovisnosti, nanašajočih se na naše prednike, danes živeče generacije in nena-zadnje – na zanamce. Drugače povedano, na eni strani, kako nezadosten je naš ali bo njihov uvid v enako brezčasen pretok materialnih in nematerialnih energij med njimi, in na drugi bolj konkretno, koliko in kaj si med seboj dol-gujejo živeče in (še) ne živeče generacije.

Med njimi izpostavimo samo do planeta uničujoče obnašanje visoko ogljčno zasvojene industrijske ‘civilizacije’ ali prav zaradi tega moralni agno-sticizem oz. neodgovornost sedaj živečih generacij do prihodnjih – zanamcev. Obstaja namreč realna nevarnost, da lahko ekološki in nuklearni Armagedon ogrozita življenje prihodnjih generacij na našem planetu. Vedno bolj pogosto namreč pričakovanja o neskončni prihodnosti človeštva zamenjujejo mračne napovedi o koncu človeške vrste. Ta bi se začela kot dejansko prva resnična svetovna vojna. V tem smislu moramo dati prav filozofu Williamu MacAskil-lu (2022) z Inštituta za globalne prioritete na Oxfordu, ki v knjigi z naslovom *What We Owe the Future: A Million-Year View* zagovarja ‘efektivni altruizem’ (effective altruism), torej dolg vsake generacije do prihodnjih, da povečuje količino dobrega v svetu.

OSVOBAJANJE (OD) ZGODOVINE

Prav tako lahko pritrdimo tudi referenčnemu mislecu svetovne zgodovine Yuvalu Noahu Harariju (2022), da se zgodovine ni treba samo spominjati, temveč se mora vsakokratna generacija od nje tudi osvobajati. Prvi korak, ki ga je treba pri tem narediti, je, da si odrasli po zgledu otrok postavijo vprašanje ‘zakaj’. Zakaj vojne, ki se zdijo odraslim samoumevne? Zakaj se pri poučevanju o temnih straneh zgodovine ne omenja tega, da so ljudje živeli oz. ‘znajo’ živeti tudi v miru in se namesto tega otroke paralizira s strahom,

KAJ SI DOLGUJEJO PREDNIKI, MI IN ZANAMCI

Povzetek

Prispevek se, tokrat kot monolog, navezuje na moje zadnje srečanje z dr. Vekoslavom Grmičem, na katerem sva v pogovoru prišla do najinih skupnih prleških korenin in v tem smislu odprla vprašanje o najinem dolgu do prednikov, seveda pa tudi predvsem do zanamcev. Zadnje je v tem času, ko se človeštvo sooča z realno možnostjo ekološkega in nuklearnega Armagedona, še več, s samim preživetjem človeške vrste, toliko bolj pereče. Tu moramo dati prav referenčnemu mislecu svetovne zgodovine Yuvalu Noahu Harariju, da današnje generacije človeške vrste nevedne zgodovine ne smejo enostavno ponavljati, kakor to tačas vidimo na primeru vojne v Ukrajini in drugod po svetu, temveč se morajo od nje tudi osvobajati.

Pri tem nam je lahko v veliko oporo 'efektivni altruizem' v navezavi na koncept 'dolgoročnega gledanja', ki mora naše moralne in družbene izbire rekalibrirati z namenom, da bi te vključevale tudi dobrobit za prihodnje generacije, torej da se je treba postaviti tudi v vlogo zanamcev. Ni dovolj, če zasledujemo samo dobrobit/koristi naših neposrednih potomk in potomcev, (prav)vnukinj in (pra)vnukov, temveč tudi preko njih, kar pomeni odgovornost oz. moralno zavezo do stotin milijonov ljudi, ki bodo živeli v prihodnosti. Še prej pa tudi odgovornost do osem milijard danes živečih prebivalcev planeta, kar predstavlja petnajst odstotkov vseh, ki so živeli doslej. Družbene in moralne izbire trenutno živečih generacij, na katere prisegamo danes, ne bodo imele posledic samo zanje, temveč tudi za prihodnje. Za nobeno od njih ni ne družbeno in ne moralno sprejemljivo, da bi jim odrek(a)li srečo ali pa jih obsodili na trpljenje. Številni misleci opažajo danes glavno težavo v tem, da je prihodnost človeštva na našem planetu v tolikšni meri negotova, da znanost, vlade in verstva ne morejo ali ne znajo ponuditi tiste gotovosti – s tem v zvezi –, ki se običajno pričakuje od njih.

Kaj bomo (pre)puslili prihodnjim rodovom pa je seveda veliko in (še) neodgovorjeno vprašanje. Pri roki so nam, na primer, (tehnološka) orodja, s katerimi bi lahko človeštvo naredilo velike progresivne korake, primerljive s tistimi v zadnjih tristo letih, ko se je življenjska doba ljudi od začetnih štirideset let povečala na več kot sedemdeset in ko je 80 odstotkov ljudi živelo v skrajni revščini, ki se je do danes zmanjšala na okoli deset odstotkov. Sodobne sofisticirane komunikacijske tehnologije za razliko od prejšnjih časov omogočajo instantno pridobivanje in poznavanje informacij ter z njimi vednosti ne glede na razdalje. Toda tudi v tem primeru imamo problem s paradoksom njihove potencialno ambivalentne uporabe, kot to dokazuje primer bodisi človeštvu prijazne (elektrika, v medicini ali drugod) ali uničevalne (vojne) uporabe atomske energije. V tej zvezi se pojavljajo še drugi in bolj kompleksni problemi. Na primer, kam lahko družbe pelje neregulirana umetna inteligenca in sedanje moralne vrednote, ki sem nam zdijo tako samoumevne, kot je bila nekoč trgovina s sužnji. Ravno v zvezi z razvijanjem naprednih sistemov umetne inteligence je ključno, da se znanstveni in politični odločevalci dokopljejo do spoznanj o njeni družbeni uporabi, ki bo služila vsemu človeštvu, namesto da bi mu škodile in ga pognale v novo sužnost. Problem je mogoče strniti v vprašanje, ali bo 'zmagala' družbi prijazna (nova) utopija ali njej nenaklonjena in nadrejena totalitarna distopija?

WHAT DO OUR ANCESTORS, WE, AND OUR DESCENDANTS OWE EACH OTHER?

Summary

In this article, this time in the form of a monologue, I reflect on my recent meeting with Dr. Vekoslav Grmič. We discussed our shared heritage from the Prlekija region and pon-

dered what we owe to our ancestors and, more importantly, to our descendants. With the looming threat of ecological and nuclear disasters, and even the survival of our species at stake, it is crucial that we learn from the lessons of history. Yuval Noah Harari, an eminent historian, warns us that we cannot afford to repeat the same mistakes that have plagued humanity in the past, as we see happening in conflicts such as the war in Ukraine. Instead, we must break free from the shackles of our past and strive for a better future.

This is where 'effective altruism' can be of great help, in relation to the concept of 'long-termism', which needs to recalibrate our moral and social choices to include the well-being of future generations, i.e., to put ourselves in the role of our descendants. It is not enough to only think about the welfare of our immediate descendants, such as our (great) grandchildren, but also those beyond them. We have a responsibility to the hundreds of millions of people who will live in the future, and this requires a moral commitment to put ourselves in the shoes of our descendants. But even more so, a responsibility to the eight billion people living on the planet today, representing fifteen percent of all those who have lived so far. The moral choices we make today will not only impact us but also those who come after us. It is not acceptable to deny them happiness or condemn them to a life of suffering. The social and moral choices of the generations living today will have consequences for the future of humanity on our planet. However, many thinkers believe that the main problem is the uncertainty of the future, which science, governments, and religions are unable to offer certainty on.

The question of what we will leave or pass on to future generations is a huge and still unanswered one. We have at our disposal numerous technological tools that could help humanity make great strides forward, much like the last three centuries, when human life expectancy increased from 40 years to over 70. Moreover, around 80% of people were living in extreme poverty, which has been reduced to around 10% to date. Unlike earlier times, today's sophisticated communication technologies enable us to gather and share information instantly, regardless of distance. However, the potential ambivalent use of this technology presents a paradox, as demonstrated by the example of atomic energy, which can be used for either human-friendly (i.e., electricity, medicine) or destructive (i.e., war) purposes. This context also poses other complex issues that require attention. For example, where unregulated artificial intelligence and the current moral values we take for granted, as the slave trade once did, can lead societies. It is precisely in relation to the development of advanced AI systems that it is crucial for scientific and political decision-makers to come to grips with the lessons of their social application, which will serve all of humanity instead of harming it and driving it into a new slavery. The dilemma can be summed up in the question: will a society-friendly (new) utopia or a society-hostile and superior totalitarian dystopia 'win'?

WAS SCHULDEN UNSERE VORFAHREN, WIR SELBST UND UNSERE NACHKOMMEN EINANDER?

Zusammenfassung

In diesem Artikel, diesmal in Form eines Monologs, beziehe ich mich auf mein letztes Treffen mit Dr. Vekoslav Grmič, bei dem wir im Gespräch auf unsere gemeinsamen Wurzeln aus Prlekija zu sprechen kamen und in diesem Sinne auch die Frage aufwarfen, was wir unseren Vorfahren und natürlich auch unseren Nachkommen schulden. Letzteres ist umso wichtiger in einer Zeit, in der sich die Menschheit mit der realen Möglichkeit eines ökologischen und nuklearen Armageddon konfrontiert sieht, und darüber hinaus mit dem

Überleben der menschlichen Spezies überhaupt. An dieser Stelle sollten wir dem Vordenker der Weltgeschichte, Yuval Noah Harari, Recht geben, dass die heutigen Generationen der menschlichen Spezies nicht einfach eine unwürdige Geschichte wiederholen dürfen, wie wir es derzeit im Fall des Krieges in der Ukraine und anderswo auf der Welt sehen, sondern sich auch von ihr befreien müssen.

Hier könnte „effektiver Altruismus“ eine große Hilfe sein, und zwar im Zusammenhang mit dem Konzept des „Langfristigen“, um unsere moralischen und sozialen Entscheidungen neu zu kalibrieren, um das Wohlergehen künftiger Generationen einzubeziehen, d.h. uns in die Rolle der Nachkommenschaft zu versetzen. Es reicht nicht aus, nur das Wohlergehen unserer unmittelbaren Nachkommen, (Ur-)Enkelinnen und (Ur-)Enkel zu verfolgen, sondern auch darüber hinaus, was eine Verantwortung oder moralische Verpflichtung gegenüber den Hunderten von Millionen von Menschen bedeutet, die in Zukunft leben werden. Mehr noch aber eine Verantwortung gegenüber den acht Milliarden Menschen, die heute auf unserem Planeten leben, was fünfzehn Prozent aller Menschen entspricht, die bisher gelebt haben. Die sozialen und moralischen Entscheidungen der heute lebenden Generationen werden nicht nur für sie, sondern auch für die kommenden Generationen Konsequenzen haben. Es ist weder sozial noch moralisch akzeptabel, dass einem von ihnen das Glück verwehrt wird oder sie zum Leiden verurteilt werden. Viele Denker sehen heute das Hauptproblem darin, dass die Zukunft der Menschheit auf unserem Planeten so ungewiss ist, dass die Wissenschaft, die Regierungen und die Religionen nicht in der Lage oder unfähig sind, in dieser Hinsicht die Gewissheit zu geben, die man normalerweise von ihnen erwartet.

Was wir den zukünftigen Generationen hinterlassen bzw. überlassen werden, ist natürlich eine große und (noch) unbeantwortete Frage. Wir verfügen zum Beispiel über die (technologischen) Mittel, mit denen die Menschheit große Fortschritte machen könnte, vergleichbar mit denen der letzten dreihundert Jahre, als die Lebenserwartung der Menschen von anfänglich vierzig auf über siebzig Jahre anstieg und 80 % der Menschen in extremer Armut lebten, was bis heute auf etwa 10 % reduziert wurde. Im Gegensatz zu früher ermöglichen es die hochentwickelten Kommunikationstechnologien von heute, Informationen augenblicklich zu erhalten und damit Wissen über Entfernungen hinweg zu vermitteln. Aber auch hier stellt sich das paradoxe Problem ihrer potentiell ambivalenten Nutzung, wie am Beispiel der entweder menschenfreundlichen (Elektrizität, in der Medizin oder anderswo) oder zerstörerischen (Krieg) Nutzung der Atomenergie deutlich wird. In diesem Zusammenhang gibt es noch weitere und komplexere Probleme. Zum Beispiel, wohin unregulierte künstliche Intelligenz und die heutigen moralischen Werte, die wir für selbstverständlich halten, wie es einst der Sklavenhandel war, die Gesellschaften führen können. Gerade in Bezug auf die Entwicklung fortschrittlicher KI-Systeme ist es für wissenschaftliche und politische Entscheidungsträger von entscheidender Bedeutung, sich mit den Lehren ihrer gesellschaftlichen Anwendung auseinanderzusetzen, die der gesamten Menschheit dienen, anstatt ihr zu schaden und sie in eine neue Sklaverei zu treiben. Das Problem lässt sich in der Frage auf den Punkt bringen: Wird eine gesellschaftsfreundliche (neue) Utopie oder eine gesellschaftsfeindliche und übermächtige totalitäre Dystopie ‘gewinnen’?